

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Gabriela HORTOVÁ

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vlastenecký výchovná tendence v díle Václava Beneše
Třebízského Rodnému kraji

Gabriela Hortová

Bakalářská práce

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Gabriela HORTOVÁ**
Osobní číslo: **H08396**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia**
Název tématu: **Vlasteneckyvýchovná tendence v díle Václava Beneše
Třebízského Rodnému kraji**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod: Dobový kontext 19. století, vývoj dějepisectví a historické prózy. 2. Postava Václava Beneše Třebízského v souvislosti s vývojem české prózy. 3. Charakteristické prvky v díle Václava Beneše Třebízského a pohled na jeho tvorbu v obecné rovině. Rozbor sbírky historických povídek Rodnému kraji a snaha o vystižení hlavních projevů vlasteneckyvýchovné tendence. 4. Shrnutí: Hlavní rysy díla Rodnému kraji a vztah k ostatním částem pozůstalosti Václava Beneše Třebízského. 5. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

RAIS, Karel Václav. Čtení o Karlu Havlíčkovi a Václavu Beneši-Třebízském. F. Topič. Praha, 1925. ŠACH, Josef - ŠNOBR, František. Nedokončená pouť: Čtení o Václavu Beneši Třebízském. Lidová demokracie. Praha, 1959. POLÁK, Josef. Česká literatura 19. století. Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1990. ISBN 80-04-23906-4. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Stoletou alejí. Československý spisovatel. Praha, 1985. POLÍVKA, Vladimír. Život a dílo Václava Beneše Třebízského. Melantrich. Praha, 1934. Václav Beneš Třebízský (sestavila Zdena Lomová). Městský úřad a Farní úřad Klecany. Klecany, 1999. Kolektiv autorů. Dějiny české literatury. Nakladatelství Československé akademie věd. Praha, 1961. ŠACH, Josef. Václav Beneš Třebízský - Listy. Vzpomíná se. Zemědělské knihkupectví A. Neubert. Praha, 1926. PEŠEK, Josef. Rodný domek, život a dílo Václava Beneše Třebízského. Třebíz, 1977. PEŠEK, Josef. Tačkáři u Benešů. Třebíz, 1977.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Anotace:

Ve své práci jsem se zaměřila na autora historické prózy 19. století – Václava Beneše Třebízského. V první části jsem se pokusila o jeho historické zasazení do dobového kontextu a představení Václava Beneše Třebízského jako kněze, spisovatele, kantora a člověka kulturně činného. V dalších částech se snažím vymezit pojem vlasteneckývýchovná tendence a následně ji hledat v díle *Rodnému kraji*.

Klíčová slova:

Václav Beneš Třebízský; Rodnému kraji; historická próza; 19.století; vlasteneckývýchovná tendence; vlastenectví

Title:

National and Educational Tendency in Václav Beneš Třebízský's Rodnému kraji

Anotation:

In my work, I focused on the author of historical proses in the 19th century – Václav Beneš Třebízský. In the first part I mention the historical context and show Václav Beneš Třebízský as a priest, writer, teacher and as a man, who was culturally active. In next parts, I try to realise what National and Educational Tendency is and then I want to find it in the publication called *Rodnému kraji*.

Key words:

Václav Beneš Třebízský; Rodnému kraji; historical prose; 19th century; national and educational tendency; patriotism

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31.3.2011.

Gabriela Hortová

Poděkování:

Velice bych chtěla poděkovat PhDr. Ivo Říhovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady při vzniku celé mé bakalářské práce. Vážím si času, který mi věnoval a skláním se před jeho bezmeznou trpělivostí. Jeho slova pochopení byla hnacím motorem při mém psaní.

Obsah

1. Úvod	1
1.1. Krátký přehled dobového kontextu 2. poloviny 19. století	2
1.2. Vývoj historické prózy a dějepisectví	6
1.3. Důležité milníky v životě Václava Beneše Třebízského	12
2. Vlasteneckývýchovná tendence	16
2.1. Vlasteneckývýchovná tendence obecně	16
2.2. Vlasteneckývýchovná tendence u Václava Beneše Třebízského	17
3. Kniha Rodnému kraji	20
3.1. V červánkách a září kalicha.....	20
3.1.1. Dva přátelé	20
3.1.2. Svatba litoměřická	22
3.1.3. Chvatěrubský kvas	29
3.2. Pobělohorské elegie	33
3.2.1. Na slánských stínadlech	33
3.2.2. Gothardův dolík	36
3.2.3. Pan Odolan Pětipeský	39
3.2.4. Ze zapomenutých pamětí	43
3.3. O české knize a jejích čtenářích.....	46
4. Závěr – shrnutí díla Rodnému kraji.....	47
Resumé	51
Použitá literatura	53

1. Úvod

Jak již název mé práce napovídá, středem mého zájmu bude Václav Beneš Třebízský a hledání vlasteneckývýchovné tendence v jeho díle *Rodnému kraji*. Než se ale pustím do samotné analýzy, pokusím se nastínit dobový kontext, politickou a kulturní situaci a v neposlední řadě se ohlédnou po vývoji historické prózy (Benešovi předchůdci i současníci). U dobového kontextu začnu již rokem 1848. Třebízský se sice narodil až o rok později a tvořit začal až na studiích, ale tento revoluční rok měl bezesporu vliv i na generace následné. Pro lepší vyobrazení tehdejších souvislostí a pro pochopení politických i kulturních změn, které nastali, bude nejlepší začít právě tímto rokem. V další kapitole bych ráda spojila historickou prózu a dějepisectví. Není to spojení nelogické, protože mnoho autorů můžeme jen těžko přesně zařadit, tedy jedná-li se o krásnou literaturu, nebo pouze o odbornou práci (např. Palacký, Winter). Celkový přehled tohoto vývoje je důležitý i pro formování mladého Beneše: doplňuje volné místo literární tvorby, navazuje na Palackého a od svých předchůdců se často nechává inspirovat. Do tohoto nástinu dobového kontextu 2. poloviny 19. století a vývoje historické prózy a dějepisectví se pak pokusím zasadit samotného autora. Pozastavím se nad jeho životem a vývojem jeho literární aktivity: co ho k psaní vedlo a nejdůležitější milníky pro jeho práci. Pokusím se vyzdvihnout to, jak se svými spisy snažil informovat veřejnost, připomínat jí historické souvislosti a lásku k rodné zemi i českému národu. Všechno to, co mu vstípl už kdysi v mládí do srdce jeho otec, tam v Třebízi, pod doškovou střechou, chtěl autor předat dál. „A Václav Beneš chtěl býti takovým poctivým českým těšitelem; láskou svou chtěl těšiti srdce žalobně tlukoucí, slovem svým sušiti slzy a skleslou dlaň zvedati k činům novým!“¹Moje práce se má ale především soustředit na vlasteneckývýchovnou tendenci. Nejprve se pokusím o její obecné charakterizování a následně tuto obecnou definici převedu na Václava Beneše Třebízského. Představení Třebízského jako tendenčního spisovatele bych chtěla ještě podložit vztahem k jeho ostatní literární pozůstalosti. Nejenom kniha *Rodnému kraji* je vlasteneckývýchovná, ale i jeho ostatní knihy, kázání, motlitby a vpisky, které dětem psal do historických knih, mají v sobě mnoho společného. Následující kapitoly by se pak už měly zaměřit na konkrétní dílo – *Rodnému kraji*, každá povídka bude mít pro větší přehlednost svojí vlastní kapitolu. Kvůli této práci s konkrétním textem budu mít ideální příležitost své teze podkládat i jednoznačnými příklady a povídky se pokusím analyzovat.

---

¹ RAIS, Karel Václav. *Čtení o Karlu Havlíčkovi a Václavu Beneši-Třebízském*. F. Topič. Praha, 1925. Str. 87.

Závěrečnou kapitolou by měl být souhrn poznatků z díla *Rodnému kraji*. Budou to prvky, které se nám promítají celým jeho dílem (potažmo bakalářskou prací). Pokusím se všechny tyto jevy nějak sumarizovat a vystihnout hlavní charakteristické prvky vlasteneckyvýchovné tendence v díle Václava Beneše Třebízského *Rodnému kraji*. Touto analýzou bych měla zjistit, jakou roli hraje ve zkoumaném díle vlasteneckyvýchovná tendence.

1.1. Krátký přehled dobového kontextu 2. poloviny 19. století

V roce 1848 bylo násilně potlačeno revoluční hnutí a na rakouský trůn nastoupil koncem roku mladičský císař František Josef. Velkou část své moci svěřil ministru vnitra Alexandru Bachovi a kvůli jeho působení se z velké části utlumil veřejný život jak v Rakousku, tak v českých zemích. Byla zavedena přísná cenzura, tím potlačil publicistiku a svobodu veřejného projevu, bylo omezeno vydávání knih, i divadelnictví bylo krajně ztíženo. Český národní život včetně školství, byl pak násilně germanizován. „Literatura se staví kriticky k nedostatkům, které měla odcházející etapa absolutní monarchie, využívá k tomu satiry v různých žánrech. Zároveň se snaží podat nový obraz národního života, v němž by vytvořila jeho typické představitele (zejména lidové).“² V tomto období je celá řada spisovatelů vězněna, církev i světské úřady pronásledovaly šíření svobodomyšlných idejí a spousta učitelů byla zbavena univerzitní profesury a byla jim zakázána činnost. Možná i kvůli nedostatku publikačních možností, vychází v této době velké množství almanachů. Mezi první patřily *Perly české*, vydané v roce 1855, redigoval je Antonín Jaroslav Vrtátko (mezi významné přispěvatele patřila Božena Němcová – povídka Karla a Karel Jaromír Erben, který do sborníku přispěl svojí pohádkou *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*). Fričova družina pak vystoupila v témže roce s almanachem *Lada Nióla*. „Název almanachu si Frič vyhledal z mythologických výkladů Hanušových, podle něhož Lada Nióla znamenala litevskou bohyni asi ve významu antické Proserpiny, která urvaná v podsvětí, vrátí se spasit svět probuzením všech zakletých slovanských bohů. Byl tedy již sám název knihy symbolickým heslem nového duševního obrození naší literatury[...].“³ Podílela se na něm

---

² GALÍK, Josef – MACHALA, Lubomír – PETRŮ, Eduard. *Panorama české literatury*. Rubico. Olomouc, 1994. ISBN 80-85839-04-0. Str. 114.

³ VLČEK, Jaroslav. *Z dějin české literatury*. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. Praha, 1960. Str. 267.

celá řada významných českých spisovatelů, převážně příslušníků mladé generace (mezi přispěvateli ještě nenacházíme budoucí májovce, ale Friče, Němcovou, Bendla, ...), byl demokratický a vybízel k literární činnosti. Svůj úkol Fričův almanach splnil a koncem padesátých let, na jeho podnět, vystupuje mladá básnická generace. Hlavní představitelé Vítězslav Hálek a Jan Neruda, zorganizovali a vydali v květnu 1858 almanach Máj, k němuž přizvali ze starších autorů Karla Jaromíra Erbena, Boženu Němcovou, Karla Sabinu a Josefa Václava Friče, ze svých vrstevníků pak mimo jiné Adolfa Heyduka, Karolínu Světlou, Sofii Podlipskou a mnoho dalších, jako redaktor Máje byl uveden Josef Barák. I když to nebyl přímý úmysl, vyzněl almanach Máj jako kulturní manifest, názvem svazku se umělci přihlásili k odkazu Karla Hynka Máchy. Dohromady vyšly mezi roky 1858-1862 čtyři svazky almanachu Máj, ale samozřejmě za unikátní a průlomový je považovaný hlavně ten první. „Májovcům byl vedle kosmopolitismu vytýkán také pocit rozervanosti. Nebylo to zdaleka pouze dědictví po Máchovi, ale právě vědomí rozporu mezi ideálem a skutečností, který neřešili individuální revoltou jako romantikové, ale v širším kontextu národním i světovém.“⁴

Koncem padesátých let špatná hospodářská situace a neúspěchy v zahraniční politice (hlavně se jednalo o porážku v severní Itálii) vedly k odvolání Alexandra Bacha a k uspišení pádu absolutismu. Říjnový diplom z roku 1860 sliboval od císaře rakouským národům obnovení občanských práv a konstituční zřízení. „Následující únorová ústava (1861) umožnila oživení veřejného politického i kulturního života.“⁵ Julius Grégr založil deník Národní listy, Alois Krása začal vydávat deník Čas (v redakci tohoto listu pracoval například i Jan Neruda), v Brně vznikla Moravská orlice, Vítězslav Hálek v roce 1863 začal redigovat již dlouhodobě vycházející Lumír. Mladá generace zakládá i zcela nové časopisy: Obrazy života, Rodinná kronika, Zlatá Praha, Květy, J.R. Vilímek vydává Humoristické listy. Z okruhu mimo okruh májovců dosáhl velké obliby časopis Světozor, který začal vydávat František Skrejšovský. Aby došlo ještě k větší popularizaci literatury, vycházejí i nové knižní sbírky: v roce 1867 začal vydávat Eduard Grégr lidovou edici Matice lidu a v roce 1871 Hálek, Neruda a F. Schulze edici Poezie světová. František Ladislav Rieger vydal svůj *Slovník naučný*. Nerozvíjí se ale jen literatura, kultura také nezůstává pozadu, vzniká velké

---

⁴ VLAŠÍN, Štěpán – HRONKOVÁ, Dana – HEŘTOVÁ, Jaroslava. *Slovník literárních směrů a skupin*. Panorama. Praha, 1983. Str. 152.

⁵ GALÍK, Josef – MACHALA, Lubomír – PETRŮ, Eduard. *Panorama české literatury*. Rubico. Olomouc, 1994. ISBN 80-85839-04-0. Str. 125.

množství nových spolků a institucí. Od roku 1861 funguje pěvecký spolek Hlahol, o rok později vzniká tělocvičné sdružení Sokol, další rok přibývá ještě na podnět Františka Palackého Svatobor, ten podporuje české spisovatele, výtvarníky i hudebníky. I divadelnictví má v české kultuře své nezastupitelné místo, proto samozřejmě všichni umělci pocítovali velkou nutnost zřízení prvního českého kamenného divadla, proto 18. listopadu 1862 zahájilo provoz Prozatímní divadlo, jeho první hrou byla historická tragédie od Vítězslava Háška *Král Vukašín*. V květnu 1868 byl pak položen základní kámen Národního divadla.

Smrtí Vítězslava Háška, roku 1874, se definitivně rozpadá skupina Májovců a do popředí se dostává skupina ruchovsko-lumírovská. Jednotliví představitelé Máje však píšou dál a stále utvářejí celkovou podobu české literatury poslední čtvrtiny 19. století. Ruchovské období je spojeno s třemi ročníky almanachu *Ruch* (1868, 1870, 1873). Ruchovci se snažili soustředit na vlasteneckou a sociální tematiku. Mezi přední představitele zařazujeme Josefa Václava Sládka, který redigoval první almanach, dále Svatopluka Čecha a Elišku Krásnohorskou, z generačního hlediska pak mezi ně můžeme ještě zařadit Václava Beneše Třebízského a Jakuba Arbesa. Lumírovci byli ovlivněni programovým formalismem a hlavně Jaroslavem Vrchlickým a jeho lartpouřartismem, typický představitel je Julius Zeyer. Jako redaktor *Lumíru* v letech 1877-1898 se opět objevuje Josef Václav (často je proto označován jako autor ruchovsko-lumírovský). Za lumírovců dochází k velkému rozvoji překladatelství a jejich tvorba preferuje umělecké hodnoty bez ohledu na to, z které části světa je, proto byli někdy označováni hanlivě „kosmopolité“, jejich vrstevníkům přišli lhostejní vůči politické situaci u nás. K lumírovskému básnictví pak přichází paralela a to v podobě kritického realismu (sociální a historický). „Kritický realismus si vytvořil nové umělecké formy. Osvícenci se soustřeďovali na zobrazení jednotlivých stránek života, jaký se utvářel po staletí.“⁶ Autoři se snažili posílit oslavu i obranu českého lidu, hlavně pomocí lidového typu, lidové historie i filozofie. Můžeme tam zařadit Antala Staška, Terezu Novákovou, Karla Václava Rase i Josefa Holečka. Obrazy venkovského života pak nacházíme u Aloise a Viléma Mrštíků, Gabriely Preissové a Aloise Jiráska.

V devadesátých letech se pak kvůli vlivu zahraničních literatur začínají objevovat zcela nové směry: impresionismus, symbolismus, dekadence a poetický anarchismus, který vyznávali tzv. básníci buřiči, ti se ale potom vyvíjeli každý jiným směrem (nacionalismus,

---

⁶ VODIČKA, Felix. *Svět literatury*. Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1969. Str. 179.

internacionalismus, komunismus, vitalismus, tradicionalismus, demokratismus a sociální modernismus). Devadesátá léta obecně, byla obdobím, kdy se zcela mění přístup autora k dílu. Rozvíjí se totiž umělecký individualismus, umělci se distancují od popisného realismu a hledají nové, své osobní, přístupy k literatuře. Umělecké projevy jsou bohatší a různorodější. V tomto období se začíná rozvíjet i literární kritika, nejvýznamnějším představitelem je F. X. Šalda. V roce 1895 se pokoušejí umělci všechny tendence a směry sjednotit prostřednictvím Manifestu České moderny, který kladl největší důraz na politickou problematiku a to hlavně se zřetelem k hnutí dělnickému, studentskému i ženskému. Manifest vyšel v Rozhledech a vyjádřil touhu po svobodě projevu, individualitě spisovatelů a kritiku stavěli autoři za rovnocenné odvětví literatury. Další věc, která jim vadila, byli módní „ismy“, ty chtěli spolu s ostatními přežitými styly postupně vytlačit. Mezi signatáři manifestu byli například kritikové Rozhledů F. V. Krejčí a F. X. Šalda, mluvčí Rozhledů J. Pelcl, Fr. Soukup aj. Třebický a spisovatelé: O. Březina, J. S. Machar, V. Mrštík aj. K. Šlejhar. „František Buriánek označil tento manifest za periodizační mezník, který odděluje století končící od století následujícího.“⁷ Ale jelikož se signatáři rozešli poměrně brzy po Manifestu, aniž by naplnili jeho program, neuplatnili své touhy v beletristických dílech a dokonce ani nevytvořili žádnou uměleckou skupinu, tak někdy je jako konec jednoho století - etapy, spíše chápáno vydání básnického díla Petra Bezruče *Slezské písně*. Nejprve vycházelo časopisecky, ale v roce 1909 vyšlo poprvé jako celek. Sbíрка je vlastně vyvrcholením celého obrodného procesu.

---

⁷ POLÁK, Josef. *Česká literatura 19. století*. Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1990. Str. 121.

1.2. Vývoj historické prózy a dějepisectví

„Historická beletrie mívala u nás nejen poslání národně buditecké a uvědomovací. Bývala nejen učitelkou, ale i utěšitelkou a zábavou.“⁸

Mezi roky 1786 a 1787 vydal František Faustín Procházka čtrnáct starších českých spisů, převážně cestopisů a kronik, například *Dalimilovu kroniku*. Dalo by se říci, že byl pokračovatelem linie Františka Martina Pelcla. Další zásluhy o rozvoj české literatury má pak bezpochyby Václav Matěj Kramerius (1753-1818), jako majitel České expedice v Praze. Vydával mnoho knížek lidového čtení a hlavně většinu z nich opatřil i vlastními předmluvami, které bychom mohli považovat za obranu českého jazyka. V. M. Kramerius kolem sebe sdružoval mnoho spisovatelů, dalo by se říci, že se jednalo o takovou první školu obrozeneckých prozaiků, patřili k nim zejména Jan Rulík, Prokop Šedivý, František Bohumil Tomsa, Jan Hýbl a další. Právě Hýbl (1786-1834) měl veliké zásluhy, byl korektorem pražských tiskáren, takže právě on kontroloval dobrou jazykovou stránku obrozeneckých knih. „Hned ve chvílích, kdy novočeská krásná próza začala koncem 18. století chytat nový dech, první vývojově významná díla mají náměty z českých dějin nebo pověstí.“⁹ V roce 1792 Kramerius vydal první českou historickou povídku *České amazonky aneb Děvčí boj v Čechách pod správou rekyně Vlasty*. Podle inspirace z Hájkovy kroniky ji napsal Prokop Šedivý.

„Beletrie s historickými náměty má v naší literatuře silné tradice již od obrození. Jsou to nejprve romanticky sentimentální povídky, povzbuzující k vlastenectví, od roku 1818 je tu i pokus o historický román.“¹⁰ První český historický román je *Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav, vyobrazení z dávnověkosti slovanské* od Josefa Lindy (1789?-1834). Tento román zcela vyhovuje požadavkům národa na historickou prózu, je to umělecké dílo, které posiluje národní uvědomění, především připomínáním někdejší svobody a státnosti. Díky Lindovu vzdělání a lingvistickým dovednostem, nám dílo evokuje historické obrazy bojů o moc a také boj mezi křesťanstvím a slovanskými kulty, vše vrcholí bratrovraždou, což je

---

⁸ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí, O české próze minulého století*. Československý spisovatel. Praha, 1985. Str. 272.

⁹ Tamtéž. Str. 233.

¹⁰ GALÍK, Josef – MACHALA, Lubomír – PETRŮ, Eduard. *Panorama české literatury*. Rubico. Olomouc, 1994. ISBN 80-85839-04-0. Str. 148.

historický fakt, avšak zasazen do rámce mýtu. Dílo je v podobě bardské skladby, vyznívá jako báseň v próze a dala by se považovat za předstupeň k historické próze romantického typu.

Období, které následovalo, by se dalo označit jako přechodné. Je to orientačně období od Karla Hynka Máchy až k Františkovi Palackému. Literatura se formuje, společnost se rozpomíná na svoji minulost a teprve v ní hledá ztracené tradice a zašlou slávu. Nová historická próza nám v tomto období skoro nevzniká, a pokud ano, tak se většinou nejedná o příliš významná díla. Je s pochopením, že autorů historických děl nebylo více, vždyť generace májovců se snažila svojí činností upozornit na dobovou problematiku a řešit aktuální společenskou a politickou situaci. Proto doba, kdy historická próza nabývá na významu a nachází své širší uplatnění je až okolo sedmdesátých let. Mezi autory tohoto přechodného období patří například Jan Jindřich Marek (1803-1853). Básnickým jménem Jan z Hvězdy, měl v oblibě útvar písně: *Píseň česká* (byla zhudebněna B. Smetanou), *Ranní*, *Večerní*, *Píseň Dalibora vězně*, dále psal pověsti a historické příběhy. Příběhy byly psány buď veršem, ty pak byly hojně využívány při vlasteneckých besedách a ve školách, je to například: *Horymířův skok*, *Slepého krále smrt*, *Svatý Václave*, nebo prózou, což je třeba dílo *Romantická pověst*. Napsal několik rozsáhlejších historických románů, jako je *Jarohněv z Hrádku*, což rozebírá dobu Jiřího z Poděbrad, nebo asi nejznámější dílo: *Mastičkář* (doba Jindřicha Korutanského). Jako ostatní spisovatelé historické prózy (do vydání *Dějin* od Palackého) se při psaní inspiroval Hájkovou *Českou kronikou*. Další, kdo se zabýval husitstvím, byl Karel Sabina (1813-1877). V roce 1844 mu vyšlo dílo *Obrazy ze 14. a 15. věku*. V porevoluční éře se pak snažil čtenářstvu připomínat velké události naší slavné minulosti. Stejně tak i Václav Kliment Klicpera (1792-1859) se soustředil na velké vladařské postavy bývalého českého státu, jako je dílo *Příchod Karla IV. do Čech*, *Karel IV. před Frankenštejnem* a *Král Jan Slepý*. „Pokusil se sice i o velké historické drama (*Soběslav*), ale v hrách z lidového života vysoký styl řeči přímo zesměšňoval.“¹¹ Z historických povídkářů musíme bezesporu ještě zmínit Prokopa Chocholouška (1819-1864). Napsal dílo *Vanda*, které čerpá z polských dějin a *Templáři v Čechách*, které se soustředí hlavně na pozdější dobu přemyslovskou a lucemburskou. Během svého života hodně cestoval, přerušil studia na gymnáziu v Praze a pěšky se vydal do Itálie, kde chvíli studoval, ale hlavně poté cestoval po Balkánu. Navštívil Dalmácii, Bosnu a Černou Horu, z těchto zkušeností pak také čerpal při své tvorbě. Psal o životě balkánských

---

¹¹ LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Lidové noviny. Jihlava, 1998. ISBN 80-7106-308-8. Str. 168.

Slovanů a jejich bojích za svobodu, mezi tuto tematickou oblast patří například povídky *Černohorci*, *Hajduci*, *scény z Bosny*, *Jih*. Chocholoušek těmito povídkami posiloval národní cítění a ukazoval, že je dobré bojovat proti utlačovatelům. Stejně smýšlení a ideály měl i Josef Kajetán Tyl (1808-1856). „S Tylovým jménem jsou spojeny počátky české povídky ze současnosti. Jak sám autor v předmluvě k pozdějšímu souboru těchto próz (*Kusy mého srdce*, 1844) přiznává, psal je především proto, aby v svých čtenářích probouzel národní uvědomění.“¹² Ve svých dílech se staví silně proti „cizákům“, objevují se tam národněosvobozené tendence, obhajoval český národ a hlavně jeho práva na vládu v rodné zemi. V jeho dílech je vidět zájem o českou minulost: (čerpal z různých dob) *Čech a Lech*, *Svátky na Vyšehradě*, *Dalimil*, *Braniboři v Čechách*, nebo povídky: *Láska vlastencova*, *Láska vlastenky*, *Vlast a matka*, nebo novela *Poslední Čech*, která se svým rozsahem ale spíše blíží románu. Karel Havlíček Borovský rázně zkritizoval právě poslední zmíněné dílo, jelikož Tyl často upřednostňoval čtivost před pravdivostí, jeho díla nemůžeme brát jako historický pramen - jedná se o krásnou literaturu.

Ve čtyřicátých a padesátých letech má v Čechách velkou úlohu dějepisceví. Je to především díky Františkovi Palackému (1798–1876), který v roce 1848 vydává svůj první díl *Dějiny národa českého v Čechách i v Moravě* (pracoval na něm ale už od počátku let třicátých), tento první svazek byl z větší části ještě jen překladem z německé verze, další díly však už dělal autor jako zcela nové dílo, které zachycuje vývoj českých dějin od počátku až do nástupu Habsburků na český trůn v roce 1526. Palacký vyzdvihoval nutnost naprosté objektivity, měl odbornou průpravu a k vytvoření svého díla využíval mnoho zdrojů, mimo jiné i archivní památky. Ale i tak mělo mít jeho dílo nejenom vzdělávací poslání, ale také národně povzbudivý účel. Při psaní se opíral o myšlenky německého filozofa Johanna Gottfrieda Herdera. „V souvislosti se vznikem národních hnutí a s rostoucím národním uvědoměním nejen v Německu, ale i celé Evropě, zamýšlel se Herder nad otázkami národní individuality, národní kultury, nad vztahem národního a všelidského.“¹³ Později se u Palackého uplatnila nauka o dialektice společenského vývoje od Hegela, jedná se o boj protikladů – boj živlu slovanského a germánského. Za vrchol tohoto boje živlů pokládal husitské období, jemuž také ve svých dějinách věnoval největší část a maximální pozornost. Palackého dějiny nevnímáme pouze jako historický pramen, ale díky vysoké úrovni jazyka,

---

¹² VODIČKA, Felix. *Svět literatury*. Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1969. Str. 162.

¹³ Tamtéž. Str. 144.

srozumitelnosti a barvitosti popisů, ho řadíme i mezi krásnou literaturu. Když potřeboval národ podpořit a povzbudit, vždy se obracel k listům Palackého *Dějin*, ten prostřednictvím nich povzbuzuje a posiluje víru v národní budoucnost. „Palacký se zasloužil o rozvoj národního života i organizačně; využívaje svých styků se šlechtou, zasadil se o zřízení Časopisu vlasteneckého muzea, s jeho jménem je spjato založení Matice české a později podpůrného spolku Svatobor i Národního divadla.“¹⁴ Chceme-li hledat další historiky, Palackého současníky, nemusíme hledat dlouho a narazíme na jméno Václav Vladivoj Tomek (1818-1905). Byl to Palackého žák a spolupracovník, ale co se týká ideového hlediska, tak byl jeho pravým opakem. V době bachovské nadvlády byl profesorem historie na pražské univerzitě a stal se zastáncem a hlasatelem nejkonzervativnějších tendencí a názorů a všechny jeho postoje pronikly i do jeho tvorby, takže například husitství pokládá za brzdu našeho národního vývoje a naopak se ztotožňoval a ospravedlňoval protireformaci. Mezi nejvýznamnější jeho díla patří dvanáctisvazkový *Dějepis města Prahy*, které zpracovává české dějiny až do roku 1609.

Novou mízu a obrodu historické tematice přinášejí až vrstevníci ruchovců. Největší pozornost kladli na dobu husitskou, období bělohorské a pobělohorské a národní obrození. Nejprve vody české literatury rozráží Svatopluk Čech (1846-1908), sám dává příklad lásky a obdivu k české historii a obdivuje slávu i utrpení národa v minulosti. Od sedmdesátých let pak vystupují do popředí další významné postavy, Václav Beneš Třebízský a Alois Jirásek, později se k nim připojuje ještě Zikmund Winter. Do jisté míry určitě tomuto vzestupu zájmu o českou historii trochu dopomohlo, že v sedmdesátých letech vyšly poslední svazky *Dějin* Palackého, ty poskytly první ucelený pohled na české dějiny do doby nástupu Habsburků.

„Alois Jirásek (1851-1930), reprezentuje svým rozsáhlým románovým dílem českou historickou prózu, zaměřenou výchovně a osvětově.“¹⁵ Vystudoval dějepis a povoláním byl středoškolský profesor. Napsal mnoho divadelních her a velká část z nich byla hrána v Národním divadle. Debutoval tragédií *Vojnarka*. Poctu milované Litomyšli, kde učil na gymnáziu, vyjádřil ve veselohře *M. D. Rettigová*, v této ženě viděl buditelku a hlavně vychovatelku českých dívek. Historická dramata jsou pak *Gero*, v kterém líčí boje v desátém

---

¹⁴ HRABÁK, Josef – JEŘÁBEK, Dušan – TICHÁ, Zdeňka. *Průvodce po dějinách české literatury*. Panorama. Praha, 1978. Str. 167.

¹⁵ GALÍK, Josef – MACHALA, Lubomír – PETRŮ, Eduard. *Panorama české literatury*. Rubico. Olomouc, 1994. ISBN 80-85839-04-0. Str. 149.

století, jsou to boje mezi slovanskými a germánskými kmeny. V duchu Tylovské tradice pak napsal *Lucernu*, opět v ní můžeme najít úctu k hrdému pracujícímu lidu, který se staví proti panské nadvládě. Svoji alegorií je k Lucerně příbuzná pohádková hra *Pan Johanes*, ve které nacházíme národněosvobozené tendence. Na počátku 20. století ve svých hrách hledá odkazy na historická revoluční hnutí, je to hra *Jan Žižka*, *Jan Hus* a *Jan Roháč*. Alois Jirásek ovšem nepsal jen dramata, především je počítán mezi největší historické beletristy, jako byl v Polsku Henry Sienkiewicz, v Rusku Lev Nikolajevič Tolstoj, nebo ve Francii Gustav Flaubert. Ve svých dílech neusiloval o módnost, ale byl historicky věrný a učil lid národní hrdosti a dějinám, přičemž se soustředil jen na české dějiny. Za dějinného činitele považuje vždy lid a z knih číší demokratismus. Učil se hodně od Františka Palackého, můžeme vysledovat, že stejně jako on klade velký důraz na období husitství. Jedna z nejvýznamnějších historických próz Aloise Jiráska jsou *Staré pověsti české*, kde vytváří umělecký obraz počátků národní minulosti. Po mnoha menších pracích se pak pustil Jirásek do zobrazení husitského hnutí, je to trilogie *Mezi Proudny* (nástup husitství), vrcholnému husitství se věnuje v druhé části *Proti všem* a rozklad husitských vojsk je popsán zase v *Bratrstvu*. Miloslav Hýsek napsal o Jiráskovi: „Rakouská vláda dobře postřehla, jaký vliv má Jirásek na české čtenáře, a proto vylučovala jeho knihy z knihoven ; účinek byl však opačný, Jiráskovy spisy vycházely v nových vydáních a byly tím dychtivěji čteny. A když počal Jirásek roku 1916, v době největšího útlaku, otiskovati román o národním českém králi Jiřím z Poděbrad, *Husitského krále*, který už svým názvem rozechvíval duši každého českého člověka a proti chmurnému obrazu habsburského temna stavěl nepoddajnou postavu vítězného panovníka z české krve, rakouská cenzura jeho vycházení potlačila [...].“¹⁶ Kniha *Ze zlatého věku v Čechách* čerpá hlavně z přelomu 16. a 17. století. V románu *Skály*, který byl vydán 1886, pak zobrazil v osudech zemanské rodiny tragédii celé země. Průlom tohoto díla je v pohledu na národní obrození, protože Jirásek naznačuje, že na jeho vzniku neměli zásluhy pouze nekatolíci. V románu *Temno* zase autor ukazuje na špatnost náboženského fanatismu jezuity Antonína Koniáše, který hledá a páli české nekatolické knihy. Hrdinou románu *Psohlavci* je oproti tomu Jan Sladký „Kozina“, který s krajany povstal proti útlaku a následkem toho byl popraven v Plzni 1695. Autor chce tímto románem upozornit na velkou roli lidových mas a poukazuje na doby, kdy lid byl svobodný. Stejně zaměřený byl i román *Skaláci*, který rozebíral rolnickou bouři na Chodsku a o počátcích rozvoje obrozeneckého hnutí, pak napsal pětidílný román

---

¹⁶ POLÁK, Josef. *Česká literatura 19. století*. Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1990. Str. 215.

F.L.Věk, děj je ukončený rokem 1816, kdy bylo povoleno vyučovat na gymnáziích česky. Další části Jiráskovy tvorby pak tvořily cestopisy (*Z Čech až na konec světa*), vydal své memoáry *Z mých pamětí* a v mládí psal i básně. Podílel se na květnovém manifestu českých spisovatelů v roce 1917 a v dubnu 1918 pronesl přísahu českého národa v pražském Obecním domě. Bojoval za osamostatnění Československa, spojoval to totiž s mravní vyspělostí. K Jiráskovi bývá často připojován Zikmund Winter (1846-1912), jejich odkaz je ale zcela odlišný. Narodil se v Praze na Starém městě, od začátku nebyl jeho život lehký, protože otec byl pouze chudý zvoník, tak se malý Zikmund setkával už od útlého věku s nižší sociální vrstvou a snažil se pochopit jejich utrpení. Vystudoval historii na Karlo-Ferdinandově univerzitě, poté učil dějepis a zeměpis, nejprve v Pardubicích, poté ještě v Rakovníce. Zajímavé je, že byl starší než Jirásek, ale historické prózy začal psát daleko později. Nejprve se totiž věnoval prozkoumávání archivů (rakovnického a pražského). Jeho cíle byly kulturněhistorické, získal bohatý materiál o každodenním životě našich předků, převážně majetnější vrstvě vzdělaných lidí. Nejprve vydával odborné a popularizační studie, poté do tohoto prozkoumaného období zakomponoval i postavy a jejich osudy. „Na rozdíl od Jiráska věnoval Zikmund Winter ve svých historických prózách pozornost užšímu tematickému okruhu: pokoušel se o literární odkaz kulturního života našich měst v období od 14. do 17. století.“¹⁷ I cíle díla byly odlišné, Jirásek se snažil povzbuzovat národ a hledal si cestu k lidovému čtenáři, naproti tomu Winter se soustředil hlavně na propracovanost psychologie postav, na jejich oblečení a popisy dobové mluvy. Svá díla označoval jako obrázky, později jako povídky, arabesky nebo novely. Mnoho jeho děl je na pomezí odborné a beletristické literatury, někdy jsou to jen výjevy zajímavostí z historie a obyčejů prostých lidí (*Starobylé obrázky z Rakovnícka*, *Člověk zmařený*, *Historické arabesky*, *Dva obrázky rakovnické*, ...), jindy je to spíše už románové dílo, kdy hrdina bojuje marný boj s nepřízní osudu (*Rozina sebranec*, *Krátký jeho svět*), *Mistr Kampanus* je pak jeho vrcholné dílo, dalo by se považovat za politický román. „Pro své uchopení lidské duše a vášně v barvitě až bizarní zkratce jiných časů byl na poli historické prózy stavěn mladou kritikou z počátku 20. století nad Jiráska.“¹⁸

---

¹⁷ GALÍK, Josef – MACHALA, Lubomír – PETRŮ, Eduard. *Panorama české literatury*. Rubico. Olomouc, 1994. ISBN 80-85839-04-0. Str. 152.

¹⁸ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí, O české próze minulého století*. Československý spisovatel. Praha, 1985. Str. 261.

1.3. Důležité milníky v životě Václava Beneše Třebízského

Václav Beneš se narodil 27. února 1849 jako třetí dítě Václavovi Benešovi a Kateřině roz. Baňkové. Z pěti dětí se jen Václav dožil dospělosti, ostatní umřeli do věku jednoho roku, proto je samozřejmé, že rodiče na Václavovi lpěli a velice se mu věnovali. Jeho výchově a vzdělání obětovali všechny své síly. Rodiče měli o syna pochopitelný strach, a proto ho nechtěli moc pouštět s dětmi ven, místo toho si vzal děti otec do dílny a vyprávěl jim pohádky, dával jim hádanky a početní úlohy, Beneš se záhy stal opatrovatelem celé třebízské drobotiny. Podle dochovaných vyprávění byl otec výborný zpěvák a každoroční předříkávač procesí z Třebíze, kostelník a zvoník při Třebízské kapli sv. Martina a jedním z posledních písmáků a skvělých vypravěčů. Velmi si vážil svého původu, a proto si uchovával upomínkové předměty na své předky – starodávný kord, starožitné prsteny, stříbrný zvonek a mnoho dalšího. Dále měl ve velké oblibě knihy, Benešovi jich měli doma několik polic (převážně z České expedice Krameriovy) a strejček Beneš, jak byl všemi lidmi z vesnice zván, velice rád při dlouhých večerech předčítával ze starých kronik. Co ale v malém Václavovi zanechalo asi největší vzpomínky a budoucí inspiraci pro jeho díla, byly večerní táčky, které se konaly u otce v krejčovské dílně. Z těchto vyprávění vznikly především drobnější práce, kde si Třebízský všimá jednotlivých osudů prostých lidí, převážně tísněných panskou nadvládou (*Ze zapomenuté vesnice, Stezkami našich dějin, ...*). Po otci a dědovi převzal touhu po národním uvědomění, po šťastném životě národním i lidském.

Při studiu se projevil Václav Beneš Třebízský velice rychle jako šikovné a nadané dítě. Už jeho učitel Kytka na Kvílické škole, kam Václav chodil celých šest let (1855/56 – 1860/61), si všiml jeho schopností a v seznamu školních dětí k jeho jménu poznamenal: „Malé tělo, ale veliký duch v něm přebývá.“¹⁹ Na nižším gymnáziu slánských piaristů byla vyučovacím jazykem němčina, proto dali mladého Beneše nejprve do čtvrté třídy a až když si němčinu osvojil, až tehdy mohl být přijat do 1. třídy gymnázia. K tomu došlo již závěrem školního roku. V roce 1862 se stal Beneš žákem primy. Při studiu na slánském Gymnáziu se naučil kromě němčiny taky slovinsky a rusky. Se spolužáky vycházel Václav velice dobře, pro své jemné chování byl jimi zván páter Beneda. Mezi jeho nejvýznamnější a nejlepší kamarády patřil Jaroslav Vrchlický a oblíbeným učitelem byl profesor Antonín Jelínek, který probouzel ve studentech zájem o historii a lásku k vlasti. Tužba mnohých tehdejších rodin

---

¹⁹ PEŠEK, Josef. *Rodný domek, život a dílo Václava Beneše Třebízského*. 3. Propagační tisk. Místní národní výbor v Třebízi, o. Kladno. Třebíz, 1977. Str. 5

bylo mít z nejmladšího dítěte, nebo dítěte jediného, kněze. Tak tomu bylo i u Benešů. Díky přimluvě Františka Srdínka, kdysi kvílivého kaplana, byla dne 12. září 1866 vyřízena žádost a Václav byl přijat do arcibiskupského konviktu. V této době se Václav začal zabývat národopisem (poznával si staré písně, pověry a obyčeje), hodně se zajímal o historické zprávy, které měly souvislost s rodnou vesnicí a jejím okolím. V konviktu se také začíná učit polsky a to hlavně kvůli tomu, aby mohl sledovat polskou beletrii. Na konci roku 1867 začal Václav Beneš přispívat do studentského časopisu *Zora*. Mezi jeho prozaické prvotiny patří: *Vypovězenec*, *Poslední Slavníkovec*, *Nocleh na Hasenburku*, *Vdova Bočarovna*, *Poutí svatojánská*, *Sv. Cyril a Method*, *Na rumech Polsky*. Až poté přišla i tvorba básnická: *Pohřbeným Rusům U kříže*, *Žal sirotků u Lipan*, *Mé dumy*, *Vzdechy cikána*, *Pohřeb*, *Táborská*, *Poslední žertva a Příteli*. Veřejnost ho ale objevila v pravém slova smyslu až roku 1871, když byla ve Světozoru uveřejněna jeho novela *Mara Bočarovna* a nedlouho poté ještě povídka *Černý rytíř*. A pak už vycházela jedna povídka za druhou. Postupem času psal do většiny významných časopisů: do Lumíru, Světozoru, Zlaté Prahy, Národních listů, Květů, Čecha, Ruchu, Osvěty, Humorů, Obzoru, Blahověstu, Anděla strážného, Vlasti a mnoha dalších. Osvěta v roce 1884, tedy v roce jeho smrti, napsala: „Třebízský nebyl pouze mnoho chválen, on byl také mnoho čten. Po jeho pracích byla jak ze strany literárních podniků, tak ze strany čtenářstva živá poptávka a Třebízský se horlivě snažil napořád jí vyhovět, v posledních letech skoro se zimničným chvatem, takže posléze nastala vážná obava jak o jeho zdraví, tak o uměleckou hodnotu a výši jeho prací.“²⁰ V zimě roku 1872 poprvé vážně onemocněl a to především díky nezdravému prostředí semináře. Se zánětem kyčelního kloubu a revmatismem se jel léčit do teplických lázní, z těch se vrátil v srpnu 1873 do rodné Třebíze na zotavení, vrátil se tam ale s holí a tu už až do své smrti neodložil. Zde také připojil ke svému jménu pseudonym Třebízský. Během tohoto pobytu v Třebízi, než se mohl vrátit zpět na teologická studia, aby mohl opakovat druhý ročník, vznikla první rozsáhlejší díla, jako je například *Vodníkova nevěsta*, *Pod skalami*, aj. Na začátku roku 1875, tedy poslední rok studia, přichází velká rána. Václav dostává dopis od ošetřujícího lékaře svého otce a zjišťuje, že je zle. Neprodleně odjel domů, ale otcovi už mohl splnit jen poslední přání a to, aby mu odzvonil poslední hodinku na památeční stříbrný zvonek. Otec tedy již nezažil, když byl Václav Beneš Třebízský 18. července 1875 v chrámu sv. Víta vysvěcen na kněze. První mši

---

²⁰ *Václav Beneš Třebízský, 150. Výročí narození a 115. Výročí úmrtí*. Sestavila Zdena Lomová za spolupráce P. Kuneše, J. Novotného, J. Sedláčka a O. Štemproka. Vydal Městský úřad a Farní úřad Klecany ve spolupráci s Okresním muzeem Brandýs nad Labem a Výborem pro oslavy V.B.T. 1999 v Klecanech. Praha, 1999. St. 3.

sloužil v Týnském kostele a jeho první požehnání nepatřilo nikomu jinému, než mamince. Prázdniny pak prožil v Třebízi a od září nastoupil jako kooperátor v Litni. Tam vyučoval děti, takže byl rád, že mohl své vlastenecké nadšení šířit i na další generace, ale s farářem Řezáčem nevycházeli úplně dobře. Řezáč byl uznávaný farář, byl spisovatelem a měl výbornou pověst jako vychovatel. Ale v důsledku nesčetných sporů s vrchností zatrpkl a byl neustále podrážděný. Řezáčovi se nelíbilo, že Beneš nazývá prostý nevzdělaný lid národem a že k nim promlouvá. Zakazoval mu chodit mezi lidi a z Beneše se stal poustevník. Malá a chladná kaplanka jenom dobarvila nevlídné liteňské prostředí a Třebízský v prosinci 1875 opět těžce onemocněl (zápalem plic a pohrudnice). Z Třebíze přišla pěšky jeho maminka, aby se o nemocného syna starala, a když se jeho stav trochu zlepšil, odvezla ho na konci prosince domů. Do Litně se už nikdy nevrátil. 6. dubna 1876 nastoupil Václav Beneš Třebízský do Klecan u Roztok, kam byl přesazen. Slibovali mu, že tam bude pohodlnější byt a méně práce, tak aby ve zdraví mohl plnit povinnosti kaplana a nadále se věnovat psaní. Benešovým představeným v Klecanech byl laskavý starý kněz lidumil, farář Josef Rottenborn. Z kaplanky měl Třebízský nádherný výhled - jak dělaný pro spisovatele, co hledá inspiraci. Viděl Vltavu, na siluetu Hradčan a Petřína, letohrádek Hvězda i na smutnou bělohorskou pláň. Místní obyvatelé byli zpočátku nedůvěřiví k mladému, plachému knězi, ale po pár kázáních se jejich názor změnil a nového kněze si zamilovali. Opět učil děti, vychovával je k lásce k vlasti, vyprávěl jim o Žižkovi a Husovi, učil je zpívat národní písně z Erbenovy sbírky. Do kázání pro lid včleňoval i reakce na politiku, a když do jednoho kázání před bohoslužbou vložil i poděkování za vítězství Rusů u Plevna, dostal v roce 1878 důtku od církevních úřadů. Jeho kázání se jim zdálo příliš odvážné a nebezpečné. Přesto Karel Václav Rais napsal ve vzpomínce na Třebízského: „Nedýchal jsem ... Bylo mi do pláče – tak kázati neslyšel jsem nikdy ...“²¹ Za dobu jeho působení v Klecanech, dosáhla jeho spisovatelská činnost vrcholu. Napsal přes 66 povídek, románů a skic. Prožíval zde asi svá nejkrásnější léta, občas ho navštěvovala maminka a i on několikrát do roka jezdil do rodného domu. I když měla být jeho služba klidnější než v Litni, nebylo tomu tak doslova. Klecanský kaplan už byl starý, tak dost často Třebízský přebíral i jeho práci a měl opravdu velké množství povinností. Projevilo se to velice rychle na jeho zdravotním stavu - v roce 1878 měl vážný zápal plic a o rok později se jeho zdravotní stav ještě zhoršil. Jeho písmo se stávalo nečitelným, nic horšího nemůže ani spisovatele potkat. Naštěstí se nabídl mladý karlínský

---

²¹ PEŠEK, Josef. *Rodný domek, život a dílo Václava Beneše Třebízského*. 3. Propagační tisk. Místní národní výbor v Třebízi, o. Kladno. Třebíz, 1977. Str. 17.

učitel Emanuel Janáček, syn správce klecanského velkostatku, a převzal roli přepisovače, aby se rukopisy mohly tisknout. V prosinci 1879 přibily ke starostem Třebízského o jeho zdraví ještě strach o maminku. Neustále si dopisoval s lékařem, který mu podával zprávy. 31. července mu přichází telegram, že umřela. Den po pohřbu odjel Třebízský z rodné vesnice a už nikdy se tam nevrátil. V prosinci 1883 se Třebízského zdravotní stav zhoršil opravdu výrazně. Několikanásobné chrlení krve ho přinutilo dva měsíce ležet, a jelikož poté nasadil své normální pracovní tempo, tak byl jeho ošetřující lékař nucen, poslat ho do lázní na léčení. „V úterý 3. června 1884 odjel z Klecan na léčení do Mariánských lázní k smrti unavený velký syn českého národa, pilný spisovatel, skromný kaplan s vlasy jak padlý sníh, vyčerpaný nadlidskou prací pro národ a jeho lid, z něhož vyšel.“²² Po třech týdnech pobytu v lázních Václav Beneš Třebízský 20.6. 1884 zemřel. Je zcela neuvěřitelné, kolik toho Třebízský dokázal a to za pouhých 35 let. „Přál bych si žít aspoň do padesáti let, abych vyčerpal všechny své náměty z našich dějin, zvláště z pohnutých dob. Jsem neustále zapřažen ... práce až po krk. A potom má člověk pracovat pérem a hlavou, když ji sotva drží na ramenou!“²³ Český národ si byl jeho významu dobře vědom. Pohřebních obřadů v Mariánských Lázních se zúčastnily i školy a v Praze mu pak vystrojili velkolepý pohřeb, mnoho lidí doprovodilo Václava Beneše Třebízského z Týna na Vyšehrad, kde byl pohřben jako jeden z národních velikánů. Nad jeho hrobem promluvil básník Václav Šulc a za Svatobor řečnil spisovatel Václav Vlček. „Byl to vpravdě královský pohřeb, jakého nikdo z účastníků do té doby nepamatoval. V básnickém nekrologu nejlépe vyjádřil tento projev vděku celého národa Josef Václav Sládek: ... a když jsi kles, sám bouří vyvrácen, tu mohl tobě závidět král, jak tisícové s tebou ku temeni tam šli těch svatých vyšehradských skal.“²⁴

---

²² PEŠEK, Josef. *Rodný domek, život a dílo Václava Beneše Třebízského*. 3. Propagační tisk. Místní národní výbor v Třebízi, o. Kladno. Třebíz, 1977. 21.

²³ *Václav Beneš Třebízský, 150. Výročí narození a 115. Výročí úmrtí*. Sestavila Zdena Lomová. Vydal Městský úřad a Farní úřad Klecany ve spolupráci s Okresním muzeem Brandýs nad Labem a Výborem pro oslavy V.B.T. 1999 v Klecanech. Praha, 1999. St. 3.

²⁴ PEŠEK, Josef. *Rodný domek, život a dílo Václava Beneše Třebízského*. 3. Propagační tisk. Místní národní výbor v Třebízi, o. Kladno. Třebíz, 1977. Str. 23.

2. Vlasteneckývýchovná tendence

2.1. Vlasteneckývýchovná tendence obecně

Vlasteneckývýchovnou tendenci nacházíme už u Václava Matěje Krameria a jeho lidovýchovných povídek, v plné míře pak u Josefa Kajetána Tyla, který sám začal svoje vlastenecké novely označovat jako „tendenční“. „Prolnutí problematiky mravní s českým patriotismem a prosazení lásky k vlasti na nejvyšší příčku žebříčku etických hodnot tak našlo v žánrovém předobrazu novely vhodný nástroj uvědomovací a výchovný.“²⁵ Ve svých hrách si bere Tyl témata ze slavné české minulosti: *Kutnohorští havíři* (potlačení vzpoury havířů z konce 15. století), *Jan Hus* (hrdina pochopil nutnost dát svým postojem příklad i za cenu života), *Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové* (zavraždění Václava bratrem Boleslavem a zápas křesťanství s pohanství, námět z 10. století) a spojuje témata národní, vlastenecká a v neposlední řadě i ideál demokratický. „Tylovo dramatické dílo mělo od počátku charakter výchovný: bylo zaměřeno na sociální a národní problémy české společnosti své doby, proti odrodilcům, prospěchářům, lidem vychytralým a zpátečníkům.“²⁶ Pod slovním spojením vlasteneckývýchovná tendence vidím snahu vychovávat, vychovávat lid k lásce k vlastní zemi, jazyku, historii, památným osobám i místům, k sobě samým a dozajista tam patří i mnohé další věci, které lze zahrnout do kultury národa. Nejde ale jen o výchovu, ale dozajista také o vzdělávání, to znamená informování společnosti. Například historické vzdělávání – připomínání památných míst, slavných panovníků a dalších odkazů české státnosti. V neposlední řadě nám pak tendenční dílo ukazuje vysoké mravní hodnoty, snaží se o uvědomění společné sounáležitosti lidí. To vše, aby autoři povzbudili národní sebevědomí a dodali v těžkých chvílích odvahu jejich národu. Co se týká dějovosti u tendenčních prací, nejlépe to vystihuje Daniela Hodrová: „Je příznačné, že v dílech tendenčních se přímá cesta ke Smyslu – jedinému smyslu – zpravidla pojí s ‘přímým’, lineárním, tradičním a vesměs příběhovým syžetem, jen velmi opatrně zprohýbaným odbočkami nebo reminiscencemi. Syžet má totiž v takových dílech na sebe co nejméně upozorňovat.“²⁷

---

²⁵ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu*. Československý spisovatel. Praha, 1983. Str. 17.

²⁶ GALÍK, Josef – MACHALA, Lubomír – PETRŮ, Eduard. *Panorama české literatury*. Rubico. Olomouc, 1994. ISBN 80-85839-04-0. Str. 108.

²⁷ HODROVÁ, Daniela. *Na okraji chaosu*. Torst. Praha, 2001. ISBN 80-7215-140-1. Str. 756.

2.2. Vlastenecký výchovná tendence u Václava Beneše Třebízského

„Z lidu vyšel a pro ten lid chtěl žít i umřítí.“²⁸

Václav Beneš Třebízský nebyl pouze spisovatel. Byl to hlavně významný buditel, učitel a kněz, na jehož kázání se sjížděli lidé z dalekého okolí. „Svémi slovy zdůrazňoval nutnost lásky, upřímné víry a poctivosti, nenabádal pouze k lásce k Bohu, ale také k lásce k vlasti. Upřímnou lásku k vlasti považoval za základ mravního života.“²⁹ Svým perem se snažil celý národ vychovávat k lásce k vlasti a historii, pro Třebízského tvorbu byl ale vždy důležitý i význam míst, kde pobýval. Ať už se jednalo o jeho rodnou Třebíz, kde dostal do vínku nejdůležitější věc. Kde přes večerní táčky a čtení z knih mu otec s dědečkem vštíplili lásku k rodné vlasti a jazyku, kde poznal sílu lidové slovesnosti, starých kronik a pověstí. Přesně tyto zážitky z dětství daly jeho tvorbě tak typický baladický ráz a povídky naplnily tklivou epikou s lyrickým podtextem. Po otci měl v sobě hluboký cit a výbornou obraznost. „Takto vyzbrojen vstoupil do vysněné, věkovité Prahy, do starobylého Klementina, kde studoval, později na své první působiště v blízkosti slavného Karlštejna a konečně nad Prahu do Klecan, odkud stále viděl celý věnec míst, jimiž kráčely dějiny.“³⁰ Měl vztah ke každé mohyle, ke každé památné půdě, kde se odehrála slavná bitva, při pohledech na významná místa mu v mysli vytanula myšlenka příběhu. Tyto pevné milníky v naší historii mu pak vytvořili pevné body, kolem kterých se odehrály jeho příběhy. Třebízský se velice zajímal o historii, než dílo začal tvořit, vždy si sháněl podrobnější informace, ať už z Palackého dějin, nebo například četl dějiny z bojišť, dědin a měst, zajímal se o zříceniny hradů, klášterů a kostelů. Velice soucítil s lidem, lidem pracujícím, vždyť sám pocházel z chudé vesnice. Rád o sobě říkal, že i on se narodil pod doškovou střešou a mezi takovýmto lidem strávil celé své dětství a zformoval své pochopení a lásku k němu. „Proto také mohl i dovedl dobře a záslužně vysledovat a ukázat vlastenectví prostého lidu, jeho citlivost, jeho utrpení i prameny jeho víry a naděje. [...] Třebízský také počal vyznačovat jeho úlohu jako nikoli bezvýznamného nositele dějin.“³¹ Největší váhu tedy kladl na historickou povídku, u

---

²⁸ RAIS, Karel Václav. *Čtení o Karlu Havlíčkovi a Václavu Beneši-Třebízském*. F. Topiš. Praha, 1925. Str. 86.

²⁹ ŠACH, Josef – ŠNOBR, Jan. *Nedokončená pouť, Čtení o Václavu Beneši Třebízském*. Lidová demokracie. Praha, 1959. Str. 56.

³⁰ Tamtéž. Str. 104.

³¹ Tamtéž. Str. 105.

kteřé věděl, že aby splnila své poslání, tak musí být psaná srdcem a vroucně. „Beneš chtěl svými pracemi historickými českému lidu odhaliti doby zašlé, tu starou slávu, činy bohatýrské, mužné postavy tvrdých hlav - - i dobu let morových, kdy česká máť zoufale lomila rukama nad nešťastnými dětmi... Pracemi svými chtěl po celé vlasti probuditi ryzí české vědomí, toužil, aby pravá, čistá českost vrostla nám všem do krve i kostí, abychom byli svými, jen svými...“³² I v životě byl velice hodný a princip sounáležitosti plně uznával. Lidé za ním chodili pro radu a to nejenom ve věcech duchovních, ale také i ve věcech světských. Nejednou pomohl a přimluvil se za studia, aby škola nadanému, ale nemovitému studentovi finančně vypomohla. Častokrát sám rozdával knihy, věci i tu trochu peněz, co sám měl. „[...] utiskovaní měli v něm zastánce vytrvalého, nezištného; ale hlavně k tomu radami svými působil, aby v lidu jiskru vědomí národního roznítit, hrdost vlasteneckou povzbudil...“³³ Třebízský si byl ale dobře vědom i důležitosti práce kantorské, protože právě ve svých školních lavicích viděl část budoucího národa. S žáky ve škole neprobíral jenom historii, učil je staré české básničky a písničky, do školy často nosil knihy a dětem předčítal. Když vyprávěl biblické příběhy, vždy je srovnával s našimi národními dějinami. Děti upozorňoval na blízká památná místa, stará pohřebiště, nebo bojiště slavné bitvy. Vysvětloval jim, proč si mají památek vážit a stejně tak i odkazů našich předků. Beneš se snažil ze svých žáků vychovat pilné čtenáře, protože četba mu přišla jako ideální cesta ke vzdělání, takže je nabádal, ať si často vypůjčují knihy ze školní knihovny a i z tohoto důvodu měl ve své osobní knihovně část, která byla určená přímo mládeži. Knihy s historickou tematikou pak opatroval vlastním doplněním, aby roznítit v dětech většího nadšení. Když děti knihy vracely, vyptával se jich na ně a diskutoval o nich s nimi. Několik knih dokonce pro děti Třebízský napsal, jsou to: *Národní pohádky a pověsti*, *Povídky starověké z dějin vlasteneckých*, *Z rodné chaloupky*, *Povídky starého zbrojnoše* a *Havraním perem*. K. V. Rais o Třebízském napsal: „Skvělá doba historie naší, doba husitská, nebyla mu nijak pro mládež choulostivou a rozčilující, říkával jen, aby se kladl důraz na tehdejší skvělé uvědomění lidu českého, na jeho národní statečnost a hrdost, na zápas jeho za svobodu národní, spor náboženský aby zůstal u dětí, pokud možno, stranou.“³⁴ Pro dívky sepisoval Třebízský modlitby v českém duchu, i ty chtěl povzbuzovat a

---

³² RAIS, Karel Václav. *Čtení o Karlu Havlíčkovi a Václavu Beneši-Třebízském*. F. Topič. Praha, 1925. Str. 136.

³³ Tamtéž. Str. 107.

³⁴ ŠACH, Josef – ŠNOBR, Jan. *Nedokončená pout', Čtení o Václavu Beneši Třebízském*. Lidová demokracie. Praha, 1959. Str. 63.

vychovávat ke spořádanému životu se zájmem o historii a vyšší souvislosti vlastenecké. Vytyčil si cíl, že každý den nějakou napiše, ale jelikož jeho život tak závrtně rychle skončil, není tato pozůstalost co do rozsahu tak významná. A Třebízský jako kněz? Rais popisuje kazatelské schopnosti Třebízského takto: „Nikdo nedýchal, když líčil rekovnost vojsk českých v dobách minulých, rekovnost, vyrůstající z pravé důvěry v pomoc nebeskou, rekovnost pro tu drahou zemi, jazyk a víru posvátnou...“³⁵ Často se ale setkával s problémy s nadřízenými, hlavně s arcibiskupskou konzistoří. Kněze chápal mimo jiné jako učitele lidu, a proto i ostatní kolegy vybízel k uvědomělé národní činnosti. Konzistoři si ale mysleli, že činnost katolického kněze není slučitelná s tak horoucím vlasteneckým zanícením. Necháпали Třebízského zápal pro historii a hlavně se jim nelíbilo nadšení pro husitství, které se jim zdálo jako buřičství a schizmatem a snažili se ho dokonce přeložit na jiné místo, kde by neměl tolik posluchačů. Chtěli, aby se stal vikářem u vyšehradské kapituly, později zase profesorem na reálce v Ječné ulici, ale obě místa Třebízský odmítnul. Několikrát byl předvolán a bylo mu domlouváno, ať přestane přispívat do časopisů a novin, ale Třebízský se nezalekl a dále usilovně pracoval. „Vlastenecký cit byl u něho vlastností povahy. Prožil jej celou svou duší a byl vždy proti vlastenectví povrchnímu, vlastenectví frázi, které bylo jen pozlátkem a nikoli silou, kterou národ potřebuje. A ve své práci pro národní budoucnost se vždy opíral o svou víru v lid, jemuž věnoval všechny své myšlenky, celou svou práci. Svě přesvědčení uplatňoval i ve své účasti na veřejných věcech.“³⁶ Spolupracoval se studentským dramatickým kroužkem, byl jednatelem Ústřední matice školské, při požáru Národního divadla uspořádal sbírku a obcházel známé a sousedy, aby přispěli. Nemiloval jenom český národ, byl vlastencem, ale také se cítil jako Slovan. Jeho prvotiny byly podepisovány pseudonymy: V. Beneš, B. Václavovič a Periklid. Hlavně pseudonym Václavovič dokazuje tuto lásku k Slovanstvu jako takovému. Jeho zapálení pro literaturu a vše národní a vlastenecké, jeho lásku k českému národu i vzdělávání dětí lze vysledovat i podle jeho poslední vůle, v té totiž nastřádané penize odkázal spolku Svatobor a chtěl, aby z těchto peněz byla každoročně udílěna cena za nejlepší historickou povídku. Rodný domek odkázal vesničce Třebízi ve prospěch chudiny. Knihy své pak odkázal školám a náboženské knihy pražskému semináři.

---

³⁵ RAIS, Karel Václav. *Čtení o Karlu Havlíčkovi a Václavu Beneši-Třebízském*. F. Topič. Praha, 1925. Str. 98.

³⁶ ŠACH, Josef – ŠNOBR, Jan. *Nedokončená pouť, Čtení o Václavu Beneši Třebízském*. Lidová demokracie. Praha, 1959. Str. 65.

3. Kniha Rodnému kraji

Jedná se o výbor z díla Václava Beneše Třebízského. Sedm historických povídek a navíc jedno pojednání o významu knihy, které je ale psané formou vypravování s příklady. Kniha *Rodnému kraji* je rozdělena na dvě základní části: V červáncích a září kalicha (doba husitská) a Pobělohorské elegie. Jednotlivé povídky jsou rozebrány v dalších podkapitolách. Pro člověka, který si není jistý historickým kontextem, je kniha opatřena poznámkami na konci knihy, kde je nám nabídnutý rychlý souhrn důležitých roků jmen a událostí k jednotlivým kapitolám. Tyto poznámky a předmluvu o životě Václava Beneše Třebízského napsal Jaroslav Hladký. Delší povídky jsou ještě nenásilně členěny na drobnější podkapitolky.

3.1. V červáncích a září kalicha

3.1.1. Dva přátelé

Psáno 1883

Jedná se o krátkou povídku, která nám otevírá soubor *Rodnému kraji*. Děj je chronologický, Třebízský využívá často přímé řeči, která nám vytváří rychle se rozvíjející dialogy, které gradují a jsou uzavírány autorovými podrobnými dynamickými popisy pro dobarvení situace. Často nacházíme nádherné přívlastky, které jsou velmi citově zabarvené. Povídka *Dva přátelé* nás přivádí do doby, kdy Jan Hus ještě studoval v Praze teologii (od roku 1390) a Štěpán z Pálče byl jeho výborným kamarádem. Povídka se opírá o skutečné historické události. Příběh začíná výjevem přátelství dvou kamarádů, kteří k sobě přilnuli už na studiích, oba kamarádi spolu bydleli, studovali a trávili všechn svůj volný čas. Potom kvůli smrti matky prvního z nich, k sobě přilnuli ještě více. Převážná část vypravování je cesta do zemanské usedlosti otce druhého kamaráda. Tam jedou, aby zapomněli na bolestnou ztrátu a strávili zde prázdniny. Zvrat přichází, když cestou potkávají starou ženu, která jim předpovídá špatnou budoucnost, tedy zradu a to, že je rozdělí nepatrná knížka (Viklefovy spisy). První z přátel, cizinec tohoto kraje, je unešený miloučkou stařenkou. Druhý je však velice podrážděný a raději by se s ženou vůbec nebavil. Oba jsou z této zvěsti zaskočení, ale pokračují ve své cestě dál. Kamarádi svorně strávili prázdniny a koncem října pak zavítali zase zpět na studia do Prahy. Příběh pak končí, když si oba kamarádi vyznávají své věčné přátelství a na přednášce společně vehementně rozebírají učené traktáty. Poslední odstavec je dovětek autora, Třebízský měl dobré nadání pro dramatičnost, a proto nám

po celou povídku neprozradil jména obou kamarádů. Kvůli tomu se dlouho můžeme podávat nedůvěře, zvědavosti, pozornost upínat k popisům krajiny a charakteristice postav a až když si Třebízský vytvoří takovéto podhoubí, až pak nám doslova vyrazí dech odhalením jmen hlavních hrdinů. „Ponechal jsem si je až na konec schválně, proto že bych snad byl tohoto obrázku ani nedopsal. Znějí pak: Jan z Husince a Štěpán z Pálče.“³⁷

V povídce vystupují pouze tři postavy: Jan Hus, Štěpán Pálec a stará žena, která ale není hlavní postavou, spíše zrcadlem, ve kterém se nám odrážejí vlastnosti obou studentů. Ona kromě poselství o Husově budoucnosti vlastně mlčí, ale na způsobu jakým s ní odlišně studenti mluví, jak se k ní chovají a přistupují k ní, můžeme dobře vysledovat charakteristické vlastnosti obou hlavních postav. Studenti jsou až do setkání s ní vlastně neutrálními hrdiny. Ve chvíli, kdy oba přátelé potkávají stařenku, dochází ke zlomu a velice rychle se nám dotváří profily charakterů obou z nich. Každému trochu bystřejšímu čtenáři během pár vět dojde, který z hrdinů je kladný a který záporný (i když v průběhu povídky ještě neznáme jejich jména). Hus je zdvořilý, hodný, laskavý a srdečný. Autor se o něm rozepisuje ze všech postav nejkošatěji. Zatímco Pálec se nechce skoro ani zastavit u staré ženy, na otázky jen ledabyle odpovídá krátkými a strohými větami, které jsou ještě většinou formulovány tak, aby působily podrážděně (nevrle prohodí). Dost často také nezdvořile nemluví přímo k ženě, ale obrací se s poznámkami k přítelovi, popřípadě ještě dokonce výtku prohodí latinsky, jako jasný důkaz pohrdání a nečešství. Stařenka ve své ošklivé zvěsti o budoucím dění přirovnává Pálče ke Kainovi. To, čím Třebízský v povídce povzbuzuje národní cítění a nenápadně vychovává k lásce k vlasti, jsou neustálé a všudypřítomné náznaky státnosti, důležitosti rodiny, nebo odkazy na slavnou historii Českých zemí. „Dvory v okolní krajině pamatovaly první české krále. Na Stochově svatováclavský dub ještě jako mladík; na Peruci statek, z něhož pocházela Božena, tak na vlas, jako když si Pražský kníže zajel do něho na námluvy; na Smečensku dosud živo plemeno starého draka, za jehož korunu zámek vystavěn...“³⁸ Často mluví o české cti, o nutnosti lásky k jazyku, historii, vzdělání a ke knížkám obecně. Budoucnost autor viděl v mladém vzdělaném studentstvu a při tvorbě povídky byl opravdu důsledný, nebo spíše mu vlastenectví bylo natolik vžitě, že i psaná podoba Johna Wycliffa je se samozřejmostí počestěná - tedy na Jana Viklefa.

---

³⁷ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 22.

³⁸ Tamtéž. Str. 15.

3.1.2. Svatba litoměřická

Psáno 1882

Dílo *Svatba Litoměřická* je rozděleno do třinácti krátkých kapitol, co se délky povídky týče, je to jedna z těch delších. Její děj nás zavádí k husitským válkám, okolo roku 1420 a centrálním místem děje jsou Litoměřice, jak samotný název napovídá. Co se pravosti událostí a postav týče, tak Třebízský hodně čerpal z Františka Palackého, který tuto událost popsal ve svých *Dějínách*. Některé postavy jsou tedy historicky doložitelné a i dějinný rámec, ale je samozřejmé, že jejich charakter a další události jsou už dobarvené autorem, který touto událostí sledoval povzbuzení národního cítění a tento příběh mu poskytl vhodné pozadí.

Děj se otevírá tím, že do Litoměřic dorazil list od Zikmunda, který vzkazuje svým věrným, že počítá s jejich penězi a pomocnými rukama při tažení proti kalichu. Poté se zdvihá velká rozepře mezi konšelem Radobylem, který je typický vlastenec a Zikmundovi nechce pomáhat a mezi purkmistrem Pichlem. Jejich rody jsou nepřátelé už po dlouhé generace, Třebízský popisuje jejich vztah takto: „Už jejich dědové nebývali přáteli. Radobylové stáli pokaždé ke straně, která byla domácí, českou až do tuku v kostech, až do nejposlednější krůpěje krve, a Pichlové zaváněli odjakživa cizáctvím.“³⁹ Jejich hlavní spor je kvůli Magdeburskému právu. Pichl ho vnímá jako hlavní privilegium města a Radobyl doslova jako vejce kukaččino. Radobyl píše psaní Janu Žižkovi a vysílá svého jediného syna, aby mu ho odvezl. Jenomže toho po chvíli dojede zamilovaná Vítězka, dcera Pichlova, ale zapálená pro kalich a zcela odlišná od svého otce. Cestu ale fyzicky nezvládá a tak jí musí nechat Smil v dobrých rukou milého zemana a pokračuje na cestě sám, protože na jeho poselství závisí budoucnost celých Litoměřic. V městě už zatím probíhá trh, kde si Radobyl s přáteli chystají proslov, chtějí zburcovat lid, svrhnout Pichla a zbavit se cizáckého Magdeburského práva. Plán se jim naprosto povedl. V noci ale vtrhli do domu k Radobylovi Pichl s najatými vojáky a spolu s dalšími devatenácti muži je uvrhli do městského žaláře. Celé město ráno zasedalo a nikdo si nedovolil cokoliv říci. Pak se ocitáme v domě zemana, který se ujal nemocné dívky, ta je už zdráva a vladyka jí zrovna vypráví, že znal Jana Milíče z Kroměříže, když tu do stavení vejde rybář Losos s informacemi z Litoměřic a s prosbou, ať zkusí Vítězka otce obměkčit a že možná vězně propustí, nebo nadšený lid, že je osvobodí. Losos to sice utají před Vítězkou, ale vladykovi říká, že mu posel přinesl špatnou zprávu,

---

³⁹ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 29.

že mladého Smila chytily ozbrojení královští oděnci a že ho odvěkli rovnou ke králi do Vratislavi. Viktorie s oběma muži sice stihla zburcovat lid a dojít až k Litoměřicím, ale než je dobyli, tak přijeli poslové od Zikmunda a dav rozprášili. Akorát dva přátelé, jeden zraněný a druhý polomrtvý, se odplazili po bitvě dál od dostřelu. Za chvíli za nimi doběhla s pláčem Viktorie, že je vše ztraceno. Starý zeman Přemysl umírá. Vítězka se vrací do Litoměřic a vysvětluje otcí, že se chtějí se Smilem vzít. Ten se jí vysmívá a Viktorie mu slibuje, že ještě bude jejich svatby svědkem. Pichl se pak pilně věnuje přípravám na vítání Zikmunda. Když ten přijíždí do města a má jako trofej Smila v okovech, Pichl poskakuje radostí. Další den byla přichystána u Labe velká podívána, všech dvacet vězňů mělo být před zraky krále i měšťanů utopeno pro pobavení a výstrahu ostatním. Ale Radobyl stihl ještě vykřiknout: „My umíráme se ctí; ale ty, ohavo na trůnu otce svého, v této zemi české nezažiješ pokojné chvíle a tvou čest věčně věkův budou moli hlodati.“⁴⁰ A aby i slečna Viktorie dodržela své slovo, když chtěli utopit Smila, vrhla se mu do náruče, vystrojena ten den v překrásný bílý šat a s výkřikem: „Pojď, miláčku můj! Půjdeme na svatbu, jaké v Litoměřicích nebylo a nikdy nebude! – Takové ještě žádný otec své dceři nepřipravil!“⁴¹ A voda se nad nimi zavřela. Na poslední chvíli se ještě objevil rybář Losos, a jelikož byl povahy nezdolné a pevné, tak i on se vrhl do řeky. Potom následuje autorův odstavec, v kterém vysvětluje, co se událo potom. - Nic podobného se nikdy nestalo, Zikmund hned brzy ráno i s celou družinou odjel z Litoměřic, ale tato prorocství ho už nikdy neopustila. A purkmistr Pichl se zbláznil, už není purkmistrem a místo toho chodí kolem Labe a volá svojí dceru. Na krku ho při tom pálí řetěz rytířského dračího řádu, který v den návštěvy Zikmunda, dostal přímo od něho. A Magdeburské právo bez největšího vyznavače pomalu zaniklo.

Hlavní problém, kolem kterého se odvíjí celý děj, je spor o magdeburské právo. Bylo to městské právo německé, jednalo se o zvyky starosaské smíšené s obvyklostmi právními v Magdeburce. Jako vrchní soudní dvůr byly za Václava IV. ustanoveny právě Litoměřice. Radobyl se všem snaží vysvětlit, že i když o něj tolik jejich otcové usilovali, že to byla chyba. I když jim z tohoto práva a tím i kontaktů se zahraničím vyplývá hodně peněz a obchodů, tak že je to právo cizácké a Litoměřice se tím akorát liší od jiných českých měst a také se tím vědomě přidávají na stranu zahraniční a hlavně taky na stranu Zikmundovu.⁴² Konšel Radobyl

---

⁴⁰ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 119.

⁴¹ Tamtéž. Str. 119.

⁴² Toto právo bylo zrušeno a nahrazeno pražským právem za Rudolfa II.

je silný vlastenec, nevnímá pouze svůj prospěch, ale snaží se, aby svým přičiněním pomohl celé zemi. Je to postava lidová a opravdová, když se pro něco rozhodně, tak si za tím silně stojí. Často by se až mohlo zdát, že v této postavě vidíme samotného Třebízského, ať už je to vnímání světa – tedy skrze city. Nebo například styl, kterým Radobyl promlouvá k lidu, ten je totiž velice podobný kázání: „Vy, měšťané litoměřičtí! Nechtějtež býti zrádci vlastního jména svého!“⁴³ nebo při jiném projevu: „Chtějí vás zaprodati cizincům, chtějí rodnému městu našemu ve znak vtesati na věky znamení bratrovraždy, a vy tomu svolujete – vy, litoměřičtí měšťané?“⁴⁴ Častokrát jsou v povídce malé odbočky, kdy se dozvídáme nějakou zajímavou příhodu, kterou autor podtrhuje Radobylovo vlastenectví, např. epizoda o tom, jak přes město projížděli studenti, on je ubytoval a byl k nim velice pohostinný, ale jenom do doby, než začali pomlouvat krále Václava, v tu chvíli jim Radobyl promluvil do duše, že tohle se nesluší a že jeho vstřícné chování vůči hostům má také své meze. Nebo když se konšel staví proti děkanovi, který nevolí zrovna vybírává slova, toho pak upomíná na to, jaké by mělo být chování kněze, připomíná mu desatero a celkově ho moralizuje. Jeho ryzí povaha je nám pak dokreslena při zatýkání Pichlem, kdy Radobyl neutíká, ani se ho nesnaží umluvit nebo zběhnout na druhou stranu v rámci zachování svého života, ale jen klidně stojí, nechá se spoutat a ani když ho táhnou a bolestí mu otékají ruce, tak ani nehlesne, aby neměl zlomyslný Pichl potměšilou radost. Je hrdý a ve svých rozhodnutích pevný, neustoupí ani o kousek, a když nad nimi nakonec vyřknou ortel a s velkou slávou připraví tribunu na sledování jejich utopení, pronese svoji řeč a je usmrcen. Podobný styl hrdiny je i jeho syn Smil, díky svému věku tedy není tak vyzrálí, nevede projevy před lidem, ale na jeho postavě spíše sledujeme oddanost vůči vlastní krvi, vůči svému milovanému otci, kterému plně důvěřuje a respektuje ho. Na svůj věk je ale velice uvědomělý a poselství, s kterým ho otec posílá za Žižkou, bere velice vážně. Ve Smilovi nacházíme i novou rovinu, je to pohled na milostné city postav – svoji milou oslovuje Vítězko, nebo miláčku. Dcera Pichlova je vlastně jediná významná ženská postava v této povídce. Její charakter je odlišný od mužských postav, je jakoby z jiného světa. Není tolik realistická, je spíše zasněná a romantická, do jisté míry skoro až bláhově naivní (chce jet za Žižkou, aby jí otec do Smilova návratu neprovdal, ale taky z toho důvodu, že chce vojevůdce pozvat na svatbu). I jazyk, který používá, je jiný, je více básnický a celkově na vyšší úrovni, často využívá poetické slovní

---

⁴³ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 27.

⁴⁴ Tamtéž. Str. 34.

obraty a i postavy když jí oslovují, nebo když jí vypravěč popisuje, tak mluví jinak - příběh je obohacen o delší, ale krásné popisy plné metafor (oči jako studánky). Jednoznačně jsou na ní patrné klasické prvky ženskosti: citovost, jemnost, laskavost a velká láska k jejímu milému. Rozhodně i ona je vlastenka, ale Třebízský jakoby nám naznačoval, že její priorita a oddanost je hlavně díky velké lásce ke Smilovi, tu totiž staví jednoznačně na první místo. K Vítězce pak neodmyslitelně patří další postava: zeman, vladyka Přemysl. To on jí zachránil, když putovala se Smilem a dostala horkou nemoc. Je laskavý a hodný, až nezištně přátelský. Není to klasická lidová postava, protože jak se dozvídáme, tak byl dvořenínem císaře Karla a když na královský dvůr přicházeli učenci, tak se setkal s Janem Milíčem z Kroměříže, stal se jeho učedníkem a putoval s ním až do papežského Avignonu, kde mu nakonec zatlačil oči a v rodné zemi pak vyřizoval jeho poslední slova. Má velkou oblibu v knihách, často Viktorii předčítá a vypráví příběhy, snaží se jí poučovat a vychovávat. Umí připravovat léky, je to stoupenec husitství, když je ho potřeba v Litoměřicích, neváhá za dobrou věc položit i život. Podobná postava, také člověk, který chodil na Milíčova kázání, je rybář Losos, je ale prostší a lidovější. Není vzdělaný, ale o to víc je na něm vidět láska k rodné vlasti a jeho touha, aby s touto zemí bylo dobře. Vyznává vše české, ať už se jedná o historii, pověsti, nebo třeba jazyk. Má veliký vztah k přírodě a kraji. Svým sousedům často vypráví staré příběhy, v tom nacházíme podobnost s životem Václava Beneše Třebízského (večerní táčky). Právě díky své ryzí povaze a neustálým stykům s pracujícím lidem má poměrně velký vliv, takže když je tohoto lidu potřeba v Litoměřicích, neváhá stát za Radobylem a všechny přívržence kalichu tam shromáždí. I on odsuzuje Magdeburské právo, tvrdí, že si lidé sice dopomohli k penězům, ale že začal hynout mrav, český jazyk a dokonce, že se i lidé začali jinak strojit (německá móda). Všechny tyto změny silně a veřejně odsuzuje. Jeho styl mluvy je zcela jedinečný, je více vesnický a údernější, Losos neváhá používat i pepnější slova (stvůra netopýří), občas jsem ale měla problém úplně porozumět textu, používá dobová nebo specifická označení (pučista, keser), ale naštěstí jsou ojedinelá a díky kontextu to nebrání v četbě. Jediná rozporuplná postava, která celou dobu neví, na kterou stranu se uchýlit je děkan. Ať za ním přijde kdokoliv, všechno odsouhlasí. „Ať byl, kdo byl, přisvědčil každému, s nikým nechtěl přijít ve spor, leda ještě tak s chudákem, jenž byl úplně neškodným.“⁴⁵ Problémy neřeší, ale utíká před nimi, před lidmi by se také nejraději schoval. Vyhýbá se jednoznačným odpovědím i činům. Veřejných diskuzí ve městě se nezúčastňuje. Svým chováním zcela

---

⁴⁵ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 61.

popírá představu o spořádaném knězi - nebrání se dokonce lhát a pomlouvat i ve věcech církevních. Ve městě je pak ještě kněz v dominikánském klášteře, páter Remigius, ten má ale jasno, na kterou stranu patří. Má plamenné vystupování před měšťany, snaží se odvrátit povstání a veřejně vystupuje proti kalichu. Mluví velice nevybíravě, například domovy kališníků přirovnává k pelechům horším hampejzů. Do opozice, jako protipól k Radobylovi, je pak purkmistr Pichl. Je panovačný, zlý, je to takový našeptávač, prosazuje jen to, co je dobré pro něj, na ostatní se neohlíží. Přesně z toho důvodu má také rád Magdeburské právo a rozhodně se ho nechce vzdát. Lidé ho nemají rádi a v tom, jak o něm mluví, nebo popisech děje, Třebízský nešetří hanlivými přívlastky, nenápadně nám zdůrazňuje zápornost postavy a podsouvá nenávist k němu: ještěří duše, vyskakuje jako zmije, skřípe zuby, očima plnými nejjedovatějšího záští, sršeň která také musí bodnout, zaprodanec ješitný, člověk se srdcem ještěřím, lhář ošemetný, netvor... Pichl si neskutečně váží a uznává Zikmunda, ale asi ne kvůli přesvědčení, ale má informace o křižáckých výpravách a ví, že když panovníkovi pomůže, ten mu to po vítězství oplatí. Je na tolik zaslepený úspěchem a penězi, že dokonce říká, že by se raději vzdal jediného Boha, než přestat věřit v Zikmunda. To čím ale Pichl vyráží čtenáři dech je, když se mu ztratí Viktorie, jak rychle na ní zapomíná, zatkne Radobylova a ostatní přívržence kalichu a má z toho naprosto otevřenou radost. Skoro okamžitě se smíruje s myšlenkou, že se dcera utopila a okamžitě za ní nechá sloužit smuteční mše. Dál kuje své pikle, dál pokračuje v propracovaném plánu. Jeho lidská stránka se nám ukazuje až v poslední části povídky, když se po zdrcující sebevraždě dcery zblázní, chodí kolem Labe a volá na ni. Ale i tady z něj prosakuje jeho osobní prospěch (předtím si plánoval, že jí výhodně provdá), protože na ni stále volá, ať už se vrátí, že bude jinak na vdavky příliš stará. Poslední významně propracovaná postava je císař svaté římskoněmecké říše Zikmund, který je vykreslený velice nenávistně a zle, je proradný a zběhlý v přetvářce, popsáný jako smilník. Doslova o něm Třebízský píše, že je nepřitelem českého jazyka a zapřísáhlým odpůrcem národa českého. „Nechtěl do Čech přijíti jakožto kníže pokoje, vladař mírný a vlídný ke všem, ale jakožto soudce, který nezná milosrdenství, a podmanitel, který všeliký odpor odhodlán strašlivě ztrestati.“⁴⁶ Když se zdržoval ve Vratislavi, tak tam uspořádal zábavu po vzoru starořímských císařů: měšťana, který se přiznával ke své víře v Žižku a kalichu, uvázal provazy ke koňům a ty ho roztrhali, potom ho nechal císař upálit na hranici.

---

⁴⁶ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 77.

Vlastenecký výchovná tendence se promítá skrze celou povídku, ať už se jedná o samotný výběr doby, do které je příběh zasazen, jednoznačnost postav, které milují vše české a jsou vlastenci, nebo jasným negativním zobrazením lidí, kteří jsou proti vlasti, ať už z osobních důvodů (původ), nebo kvůli zisku. Autor často odkazuje na starší panovníky, kteří vládli před Zikmundem a podle autora postoje i lépe, například vyzdvihuje Karla IV., Václava. Karel IV. je v povídce využit jako zrcadlo, skrze které Třebízský kritizuje právě Zikmunda. Vyjadřuje se o něm velice plameně a zle, slova ale nejsou v díle přímo autora, ale vkládá je do úst rybářovi Lososovi (nositel češství): „Cizoložník frejčířský a kuběňář, kterému v celé svaté říši římskoněmecké nenajdeme rovného.“⁴⁷ Jan Žižka z Trocnova, i když přímo v povídce nevystupuje (Litoměřice oblehl až po této události), tak je jakousi modlou, ke které se upínají snažení a naděje hrdinů. Je v povídce mnohokrát vyobrazen skrze představy hlavních postav, třeba když za ním jede Smil s Viktorií, tak jsou tam pasáže, jak si ho právě oni dva představují, jsou to takové oslavné popisy a je přirovnávaný k archandělovi Michaelovi. Můžeme také vysledovat, jak Třebízský chápal lid, nebo tedy lépe řečeno, co považoval za nejdůležitější část lidu, kdo pro něj byl nejcennější. V povídce jsou mnohokrát vyzdvihováni obyčejní lidé, setkáváme se s krásnými popisy sedláků, které autor vyobrazuje skoro jako rytíře: „A postavy jako duby, oči jako jiskry a paže jako blesky.“⁴⁸ Vyzdvihuje ryzí povahy rybářů a to, že jsou poctiví. Radobyl zase při počítání svých věrných zjistí, že jsou všichni řemeslníci nebo lid obecný. Tito lidé jsou kronikáři kraje, jsou nositelé lidové slovesnosti a moudrosti, poukazují na nutnost pověstí a pohádek, vyprávějí si příběhy ze slavné české historie. Vzpomínají na doby, kdy knihy nebyly přístupné, ale i tak si tyto věci lidé vyprávěli z pokolení na pokolení. Ukázka osobního boje prostého člověka proti zřízení je třeba i v malé postavě trubače na Hazmburku: když přijíždí Pichl, zatroubí jen jednou a pak roh odloží a je tam vnitřní monolog, kde vysvětluje, že tento muž mu za to nestojí a že by mu nepodal ani ruku. Na rozdíl od šlechty a panovníka jsou slova lidu myšlena vážně, stojí si za svým, nezaprodali by se. Na jednu z nejvyšších příček staví Třebízský čest: „Kam si se poděla ty stará, česká, věrná cti? Kam uchýlila jsi se, ty hrdosti naše, kteráž tak strašlivě trestávala, kdo jméno tohoto národa a této země dovolil si pohanit!“⁴⁹ V povídce není ale vyzdvihovaný jenom pracující lid, ale i krása jejich obydlí a vesniček: „Před nimi

---

⁴⁷ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939.. Str. 45.

⁴⁸ Tamtéž. Str. 74.

⁴⁹ Tamtéž. Str. 71.

rozkládala se vesnička, tak už svým zevnějškem česká vesnička, skromnička jako popelka, ale pod střechami s lidem, jehož srdce zlato, jehož duše křišťál.⁵⁰ Třebízský své názory neskrývá, nenechává čtenáře tápat, jeho povídka je plná protikladů, které názorně ukazují, co je a co není správné. Takže jak moc vyzdvihuje prostý lid, tak přesně stejně naléhavě ukazuje šlechtu a krále Zikmunda jako zkažené. Například Vilém Zajíc z Hazmburku lpí přehnaně okázalostí a vysokých mravů. Dbá titulů, má zbytečně uhlazenou mluvu i před svými známými a ještě zdůrazňuje, že by nikdy neodpustil poklesku proti obvyklému mravu. Ani když mu Pichl řekne o domnělé smrti své dcery, ani v tu chvíli se nezačne chovat vstřícněji. Jeho syn se zase snaží ve Vratislavi zaujmout okolí tím, že učí cizince hanlivé písničky a básničky na rodnou zemi. Autor vystupuje proti nečešství a upřednostňování cizích zvyků, před staletými našimi „K čemu potřebujeme tu cizích zvyků, cizího práva a cizáckých soudův! Nechvalno nám jinde hledati pravdu. Beztoho jen kalné vody jsou to, jež odtamtud k nám přitékají – kalné, otrávené jedem a prosáklé hnilobou. Ode dneška platí ve městě našem domácí právo a všecky výnosy dle magdeburského pozbývají od této chvíle platnosti.“⁵¹ Ale na druhou stranu vidíme, že byl panslavista, chtěl sjednocení všech Slovanů. Dokázat to mohu například výjevem, kdy otec Remigius burcuje ve Vratislavi lid proti Čechům, protože tam vystoupí polské poselstvo a s knězem nesouhlasí. Tvrdí, že je dobře, že Češi mají svojí hlavu a že jsme stejně jedna krev. O Zikmundovi pak říkají, že není přítel a na protest okamžitě odjíždějí a to rozhořčeně a se slovy, že jedou domů brousit šavle proti křižákům. Vytykají Čechům ve Vratislavi, že nemohou pochopit, jak je možné, že jen nečinně přihlížejí a že nemají pro svoji rodnou zemi ani slova obrany. Velikou roli hraje v příběhu příroda, nejsou tam jen krásné popisy, ale často je krajina odrazem lidských duší a pocitů, nebo jí alespoň autor využívá jako přirovnání. Například ruměnce na tváři jsou připodobněny k červánkům na temeni středohorských vrchů, nebo bělost lící je jako sněhový pokrov. Často jsme taky vzdělávání zeměpisně, autor nás upomíná, kde v blízkosti děje je jaké památné místo, například popisy sídla Hazmburků a jaká je tam krásná vyhlídka na Svatovítskou věž.

---

⁵⁰ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 63.

⁵¹ Tamtéž. Str. 72.

3.1.3. Chvatěrubský kvas

Psáno 1881

Povídka je přesně datována, hned v první větě se dozvídáme, že je 28. června 1467. V první části se seznamujeme s krajinou a zmatkem, který v té době v Čechách panoval. Krajem šli křižáci, o kterých se nesly hrozné zvěsti, lidé se jich velice báli. Ocitáme se ve Chvatěrubech a přihlížíme tomu, jak zámecký hejtman, který je také sklíčený dobou, si vylévá zlost na rybářovi Panochovi. Ten jenom prochází pod jeho okny a hned je nařknutý, že se posměšně kouká, hejtman si ho nechá zavolat, a protože má dojem, že praporec se zaječí hlavou dost hrdě neplápolá, tak starého muže pošle, ať s ním hýbe. Když tu se z dálky žene mladík na zchváceném koni, je to syn rybáře Panochy – Jíra. Nese špatné zprávy, že král Jiří byl zajat. Lidé si myslí, že se rybář zbláznil, protože začne provolávat slávu Zajícům a má velikou radost. Panocha vrazí do hodovní síně s praporcem v ruce a sděluje novinu hejtmanovi, on i hosté si začnou okamžitě nalívat vína, objímat se a vůbec oslavovat. Provolávají slávu králi Matyášovi. Slavilo se v hodovní síni, lidé na náhradí začali tančit, dudáci se dvěma pištcí hráli a v dáli už bylo vidět, jak se vracejí hazmburští vojáci. Tak rybář dál burcoval lid, ať bojovníky přivítají a všichni křičeli a zpívali. Otevírají vojsku brány, když tu Panocha vykřikne: „Ať žije a dlouhá léta slavně panuje bohatýrský Jiří král![...] Ať vítězí a nepřátely své i vrahy českého jména po všechn svůj věk přemáhá!“⁵² U večeře hejtmanovi málem zaskočí, všechn lid ztichne. Panocha krále pozdraví a vysvětluje mu, že je rybář, ale hejtman ho přijít pozdravit dolů nemůže, protože se svými hosty značně oslavovali a vysvětlí mu celou událost, jak Hazmburským se synem lhali a na oko s nimi oslavovali jejich vítězství. Král Jiří z Poděbrad si velice váží starého Tábora a okamžitě ho učiní v Chvatěrubech královským hejtmanem. Pro sjednání pořádku mu tam nechá král dvacet kopiníků a urychleně ujíždí do Prahy. Panocha s vojáky hejtmana i zbytek jeho přátel svázali a vyhnali je ze zámku, ať si jdou, kam je nohy ponosou. Do Chvatěrub se seběhl lid z širokého okolí a ten den se oslavovalo jako nikdy. A hlavními tanečníky byl Panochův syn Jiřík a Vojtěška Křepelů, kteří už byli dlouhou dobu zasnoubeni. Největší radost měl z této události kněz Hanuš, protože bitva byla vyhrána bez jediného prolití krve. Rovnou otevřel knihu, v které byla zapsána celá historie Chvatěrub, a začal nový odstavec s nadpisem Chvatěrubský kvas, protože taková událost musí být zaznamenána potomkům.

---

⁵² TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 151.

Poslední odstavec opět patří autorovi, kdy nám popisuje, jak Chvatěrubský zámek už jsou jen rozvaliny a o bývalém hradu už svědčí jenom zřícenina. A dokonce i kostelík Petropavelský je k nepoznání, ale že tam i tak jsou vždy 29. června poutě. A také nám dokončuje příběh Jiřího z Poděbrad a osvětluje čtenáři jeho smrt – zašel na úbytě.

První osoba, s kterou se setkáváme, je rybář Panocha, který je představitel typicky kladného hrdiny z lidu, který je ale obohacený vzpomínkami na mnohé bitvy, kterých se zúčastnil. Lidé si myslí, že ví snad vše, dobrého člověka pozná pouhým pohledem a často vzpomíná na minulost a sousedům vypráví. Už podle postavy, jak nám ho autor vykresluje, si můžeme domyslet, jaký bude: skoro sedmdesátiletý pán lysé hlavy (popálil se v bitvě u Lipan), ale postavy vzpřímené jako mladý štěp, jeho klasický postoj je se založenými rukama v bok a jednou nohou předsunutou (hodně to v čtenáři podpoří pocit jeho hrdosti a statečnosti), dominantní jsou na něm jeho plamenné oči, v kterých jakoby přeskakovaly jiskry. Sám sebe označuje jako starého Tábora, ale i když jeho srdce bije pro kalich, umí se zapřít a s vidinou vyššího blaha pro celé město, předstírá náklonnost k Zajícům a králi Matyášovi. Často vzpomíná na zašlou tábořskou slávu, dokonce má doma vystavený svůj starý palcát. Je veselý a na jeho postavě je krásně vidět životní optimismus: když ho chce hejtman zavřít do sklepa – má radost, že mu nebude horko. Hejtman se mu vysmívá, že při pouti bude v žaláři a Panocha má opět radost – žena je mrtvá, syn na vojně, aspoň tedy nebude sám. Když jako trest jde točit praporem, ještě hejtmanovi děkuje, protože by stejně v chalupě zahálel. Na všem hledá něco pozitivního a nikdy neskloní hlavu, ani když je mu zle a nohy se mu podlamují. Hejtman nechápe, jak je možné, že neustoupí a nedá pokoj: „A nedá ho, milý pane hejtmane, až jazykem ani nebude moci pohnouti a nohy až budou sesedlé.“⁵³ Ani k nepřátelům není zlý, je lidumil, mohl vybrat daleko horší trest pro hejtmana, ale dal ho jenom vyvést. V bitvách se mu stalo mnoho úrazů, chybí mu prsty, nemá kus lýtka a ramene, ale i z tohoto si dělá legraci, že bude mít Pán Bůh s ním jednou práci, aby ho dal na cestě do nebe dohromady. Je až zarážející, jak si vykládá válku, v jeho úvahách mluví totiž o její nutnosti, někdy se zdá, jakoby jí povyšoval i nad otcovskou lásku (po důkladném seznámení se s autorem, mě tahle myšlenka až zaráží). Syn se mu nevrací a on se pomalu smiřuje s tím, že padl. Sám o sobě tvrdí, že by byl nejraději, kdyby tenkrát u Lipan zemřel. „[...] ten Tábor mu vyzírá z každého rysu ve tváři a z každinké brázdy, ať ji vyryla ocel či naoral věk.“⁵⁴

---

⁵³ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 130.

⁵⁴ Tamtéž. Str. 153.

Dobré srdce je vidět i v poslední scéně, kdy se stal hejtmanem a kněz měl strach, jestli zůstanou přáteli a Panocha ho ujišťuje, že tím lepšími přáteli budou: „Pro tebe zůstanu rybákem Panochou, jehož chatrč na samém břehu a jehož největší radostí vzpomínati bývalých dob, o nichž ty tak mile z knih umíš vyprávěti!“⁵⁵ Když objímá kněze, dokonce pláče. Lidé si byli vědomi jeho kladných vlastností, jeho ryzosti a lásky k vlasti, i když z bývalého hejtmana měli určité výhody, tak jsou rádi, že jejich město povede někdo jako Panocha. „A skorem jim i lichotilo, míti hejtmanem starého muže, jehož malík ležel pod Vyšehradem, palec pravé nohy na Žižkově, u Brodu půl lýtky, a kterýž uměl houfnici tak hezky hlasitě rozhovořiti!“⁵⁶ Další postavou je kněz Hanuš. Je to člověk hodný, přímý a dobré povahy. Je to opravdový kněz – nejenom slovem, ale i skutkem. Lidé si k němu chodili pro dobré slovo, všichni ho ctíli a upřímně si ho vážili, mnoho sporů vyřešil rozumem, bez nutnosti násilí. Dovoluje si otevřeně promlouvat i k panu Zajícovi a to nezaobaleně a bez ohledu na vlastní prospěch. Nejzajímavější je, že lid postavil jeho charisma i nad výklad víry. Ve většině měst museli být dva kněze, jeden co podával podobojí a druhý pro klasické podjednou. Ve Chvatěrubech ale stačil Hanuš a nikomu to vůbec nevadilo, že se všichni scházejí v jednom kostele. I jemu jde o veřejné blaho a to hlavně prostého lidu, několikrát v povídce přemýšlí, jak by s jeho lidmi bylo, kdyby byl poražen Jiří z Poděbrad a zemi zaplavili cizáci. Vroucně se modlí za odvrácení zla. Proti těmto dvěma hrdinům je ale postavený hejtman, neštěstí města je v tom, že on všechno vede a o všem rozhoduje. Je čtenáři podaný silně záporně, ať už chováním, zevnějškem nebo stylem, jakým s ostatními mluví. Často a rád holduje mělnickému vínu, ale do takové míry, že už ani nemůže mluvit. Ke knězi se chová povýšeně a většinou ho ze zámku vyhání. Panochu oslovuje ošklivě: jezevče, lysáku, chlape psi a nestydatče. Autor jeho obludný charakter ještě dokresluje zlozvyky, například neustále skřípe zuby, když má radost, tak jen poskakuje a tleská rukama, jediná jeho záliba je, se nastrojít, má rád zlato a stříbro a drahé oblečení. V den pouti, kdy celý lid jde na mši, si místo toho sezve přátele a společně hodují a opíjejí se. Odpor k cizáctví vidíme v dlouhých popisech hejtmanových. Autor píše, že se velice podobají cikánům a nejsou dobře vychováni (hlavně vůči vesnickým děvčatům): „Štípnutí ve tvář byl u nich nejnevinnější žertíček a kluzké slovo, při němž se tvář tváře dotekla, nekloudnější vtip.“⁵⁷ Z ženských hrdinek je

---

⁵⁵ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. 159.

⁵⁶ Tamtéž. Str. 155.

⁵⁷ Tamtéž. Str. 149.

dominantní pouze Vojtěška Křepelků, která je hluboce zamilovaná do Panochova syna Jíry. Čeká na něj velice dlouho a dokonce i ve chvíli, kdy už jí i Panocha nabádá, ať si sežene jiného milého, že jeho syn nejspíše padl v boji, je nesmlouvavá, nenechá si vzít naději a stále čeká. Je tedy ve svých rozhodnutích pevná, ale do toho je vzorně vychovaná, stydlivá a hodná. Opět v ní nacházíme poetickou postavu – její mluva je uhlazená a na vyšší úrovni, někdy až jakoby ve verších („že jeho hlavička posečena, na koňských podkovich roznešena“⁵⁸). Jako historická postava je dopodrobna vykreslen král Jiří z Poděbrad, v ději se jenom mihne, aby z Panochy udělal hejtmana, jinak je spíše objektem vypravování občanů. Ti si povídají o jeho bitevních dovednostech (města mu prý byla jen hračkami, když je chtěl dobýt), velice ho vyzdvihují, je nám připodobňován k bohatýrovi. Král Jiří z Poděbrad je v této povídce vlastně už legendou: „Vyhlášovali Jiříkovi věrní, že král jednou ranou zabije sedm much, že jedním dnem sedm panských hradů rozkotá.“⁵⁹ Rod Zajíců je oproti němu zase velice zesměšňován, lidé říkají, že je to žabí plemeno a všichni doufají, v jejich ponížení a sesazení: „I v radě zvířat zajíc směšné stvoření a v českém království chce poroučeti lvu a jako skřeček v žitě vzpírá se kolem sebe zlostně prskaje. – Jen dočkej a neboj se! ... Už slyšeti starého lva řev!“⁶⁰ V této povídce se taky blíže seznamujeme s lidovými zvyklostmi. Například se dozvídáme, co se peklo na pouti a co za suroviny k tomu ženy potřebovaly. Zajímavost o tom, jak snadné je pečivo uhranout a co dělat, aby se tak nestalo (při vstupu do místnosti musí každý říci: Požehnej Pánbůh). Co jedlo panstvo: „Tenkrát prý panstvo mělo nejraději na talířích zvířecí hlavy!“⁶¹ Také bylo zvykem, že když je dívka zasnoubená, tak se v domě nepeče, všech slavností rodina musí opomenout a dokonce ani husu nesmí zabít, protože vše šetří na svatbu. Do příběhu jsou zakomponovány i lidové pranostik, třeba ta, která říká, že na sv. Petra a Pavla musí každý rok pršet, jinak to nevěstí nic dobrého

---

⁵⁸ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. 132.

⁵⁹ Tamtéž. Str. 141.

⁶⁰ Tamtéž. Str. 128.

⁶¹ Tamtéž. Str. 127.

3.2. Pobělohorské elegie

3.2.1. Na slánských stínadlech

Psáno 1877

Povídka je členěná na jedenáct krátkých kapitol. Má trochu jiný charakter, než ostatní povídky. Většina událostí se totiž stala v noci, nebo alespoň k večeru. Celá je hodně tajemná, vždycky dlouho trvá, než se dozvíme něčí jméno a dlouhé popisy noční krajiny, stínadel, katovny, hospody nebo vrátnice v nás ještě umocňují pocit strachu, všechny tyto místa jsou většinou spoře osvětlená, jen blikající louče nebo kahan. Je i celkem nezvyklé, že v této práci ustupuje trochu do pozadí dějovost a Třebízský se daleko více rozepisuje o povahách jednotlivých postav, o jejich návycích, zevnějšku a osudech. Poměrně často se v ději vracíme zpět, abychom pochopili nějaké souvislosti.

Slánská stínadla, to bylo místo určené k věšení a popravování lidí, povídka nás přivádí do roku 1642. Děj začíná 7. listopadu, je jedna z nejhorších nocí, co mohou vůbec lidé zažít. Vrátný na Lounské bráně sleduje, že u Kata se ještě svítí a že odtamtud odjíždí skupinka jezdců, zpět se vrátili jen dva a další den našli obyvatelé na stínadlech oběšeného vysoce postaveného pána (usuzovali dle šatů), ale nikdo jistě nevěděl, kdo onen pán je, ani kdo ho oběsil. Ocitáme se o mnoho let dále v roce 1647, je opět 7. listopad a kolem stínadel jeli opět jezdcí, tentokrát ale jenom tři. Na šibenici se houpal další člověk a muži zase uháněli rovnou do katovny. Další den je kat předvolán na magistrát, na rozkaz hraběcí Milosti a tam mu hrozili, že si myslí, že se stýká s exulanty a že by mohl být sesazen, nebo dokonce popraven. Mistopol poté odjíždí na několik dní z města, rychtářovi řekl, že jede vyřizovat dědictví po strýci do Drážďan. V jeho nepřítomnosti v katovně hospodařil a o dceru Helenku se staral starý čeledín Barnabáš. Zatím na slánské rychtě proběhl výslech svědka, císařský rejthar Joška vypovídal proti katovi to, že neslouží jednomu pánovi, ale že slouží městu Slanému, jeho hraběcí milosti, ale hlavně že je oddaný exulantům, s kterými je ve styku. Celá tato výpověď je ovšem koupená. Konšel Brodský ještě přiznal, že dal kata na jeho cestě sledovat a má důkazy, že si nebyl pro dědictví. Jakmile se zešeřilo, drábové se vtrhli do katovny. Helenka se rozplakala. „Pro toho největšího dobrodince řinuly se jí proudy horkých slzí po lících, kteréhož jí odvedli dnes – na smrt.“⁶² Kata vsadili do žaláře. V noci do katovny ale zavítají ještě další dva nezvaní hosté – syn rychtářův Krištof s přítelem, rozlomí okenici

---

⁶² TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 192.

a skočí dovnitř. Jenže Barnabáš vpustí dovnitř psa a ten trochu potrhá rychtářského synka, druhý muž uteče. Za jeho drzost ho nechají s ránami až do rána, aby poznal, jak tvrdě se platí za přestupek. Když ho ráno odvezou otcí, tak místo výchovného pokárání syna, vsadí do žaláře i Helenku a čeledína a obviní je z čarodějnictví. Po říšské silnici od Bíliny k Lounům zatím jela skupina jezdců, převážně veteráni války třicetileté, v čele stařec v kroji švédského plukovníka Pavel Kaplíř a po boku měl mladého důstojníka Otíka Doupovce. Mladíček se těší na Helenku, kterou viděl jednou u katovny na dvorku a doufá, že se vezmou a založí rodinu, ale důstojník ho varuje před sněním o štěstí: „Nehoň se po něm a nesklame tě; dosáhneš-li ho však, zmizí ti pod rukama.“⁶³ Ve Slaném se už ale chystala velkolepá podívaná, celé město kráčelo ke stínadlům, vykonat na katovi, jeho dceři a čeledínovi „spravedlivý“ trest. Muži kráčeli hrdě, nenechali na sobě nic znát, zato dívenka vypadala hrozně. Když tu k šibenici dojela skupina jezdců, vyděšení lidé i pánové radní se okamžitě rozutekli. Otík vysvobodil dívku a kat jim dal požehnání. Do hodiny dorazili do Slaného další jezdci, kteří sloužili švédské královně Kristině a sám rychtář sňal pouta z rukou Mistopola i Barnabáše. Všichni radní pak vítali navracející se exulanty zpět do rodné vlasti. Plukovníkovi Kaplířovi pak přišla zpráva z Prahy, že vojska královny Kristiny už obsadila Malou Stranu a Hradčany a on, že je prozatím jmenován hejtmanem Rakovnického kraje. Rejthari se tedy usadili ve Slaném. Helenka byla ale nemocná, od uvěznění ze žaláře jí bylo hůř a hůř a nikdo jí nedokázal pomoci. Po třech měsících ještě Švédové uzavřeli s císařem mír a opouštěli Prahu, takže i čeští rejthari se rychle chystali na odjezd a opět se stávali exulanty, s nimi i kat a jeho velice nemocná dcera. Když jeli kolem stínadel, uvědomili si, že je to přesně šest let, co tam vykonali soud nad zrádcem a přeběhlíkem a pověsili císařského plukovníka, protože v nejrozhodnější okamžik opustil pluk a přešel ke Gallasovi. Helence bylo ale čím dál tím hůř, Mistopol jí dával tak den života a v tu chvíli pochopil Otík, co tenkrát Kaplíř myslel tím, že nemá snít. Poslední skupinka pluku tedy na vždy opouštěla rodnou zemi.

V této povídce jsou dvě hlavní roviny: městská a mimoměstská. Katovna je za branami města, tím se stává něčím neznámým a toho se lidé odedávna báli. Oproti tomu je město, něco bezpečného, ohraničeného, všechno tam má svůj řád. Lidé se bojí kata, vnímají to jako d'ábelské povolání a také Mistopolovi závidí peníze. Vůbec už nechápou, jak je možné,

---

⁶³ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 201.

že jeho dcera může být tak krásná. Helenu, samotného kata i Barnabáše nazývají všemi možnými hanlivými slovy: „Dcera Bálova, tatík ancikrist a čeledín d'áblův!“⁶⁴

Vlasteneckývýchovná tendence není v této povídce tak hlavní, jako je tomu u jiných děl. Samozřejmě máme opět před očima nezdolnou postavu kata Mistopola, jeho věrného čeledína a skupinu exulantů, kteří než aby se vzdali své víry, tak se loučí se svojí milovanou zemí a vstupují do armády, aby za svůj vysněný kraj alespoň položili život. Dozvídáme se historické souvislosti, o lidové moudrosti, všudypřítomné jsou i odkazy na kroniky a hrdinou minulost. To vše v této povídce je, ale tak trochu to ustupuje do pozadí a nechává to plně rozvinout charakterům postav, popisům jednotlivých povolání (kat, vrátný, provazník, šenkýř, radní, konšel, rejthaři) a místům v městě. Máme možnost opravdu sledovat, jak to na takovém městě chodilo, jaké byly mravy, co si člověk mohl dovolit a za co už byl souzený. Co je ale zcela typické pro Třebízského - postava Helenky. Opět je skoro až nadpřirozenou bytostí. Například její neskutečná krása, kterou se jí nemohla vyrovnat žádná měšťanka (proto jí taky potupně nazývají katovskou princeznou) a než aby uvěřili, že je tak sličná od přírody, raději její podobu opět opředou pověrou o katových čárech a zvláštních silicích, v kterých se o půlnoci koupe. Je to postava vystavěná na lásce, citech a porozumění. Její jemnost je pak dovršena smrtí, kterou jí zavinil pobyt v žaláři a psychické strádání. Není tak silná jako Mistopol nebo Barnabáš, ona je ta citlivá a jemná bytost. Kdybychom chtěli hledat místo, kde autor nezapře kněze a snaží se čtenáře moralizovat, je to místo, kdy do detailu vykresluje podobu slánského výčepu U Bílého Iva. Nevyjadřuje se sice úplně otevřeně o neblahosti tohoto místa, ale náznaky a komentáře obyvatel nám ukazují, že je to místo svodu. Samozřejmě se do výčepu dostáváme až v nočních hodinách a je nám podán jako místo nechvalné pověsti, protože tam chodili podezřelí lidé. Také jsme seznámeni s hazardem, muži tam totiž chodili hrát kostky a karty a mezi lidem se říkalo, že tam už několik lidí prohrálo dokonce i svůj vlastní život. Vrátný se pozastavuje nad tím, jak je možné, že už dávno odtroubili desátou a tam se stále svítí. „Čertovská peleš! Nejlépe ji rozbořit!“⁶⁵

---

⁶⁴ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 198.

⁶⁵ Tamtéž. Str. 175.

3.2.2. Gothardův dolík

Psáno 1874

Gothardův dolík je krátká povídka, která je vypravováním o stáří muže Gotharda a jeho spojením s rodnou zemí a přírodou. Podle pověsti byl Gothard samotný kat Mydlář, který 21. června 1621 popravil na Staroměstském náměstí 27 českých pánů. Protože svého činu hluboce litoval, měl se uchýlit do dolíku, kde v samotě, jen se svým věrným psem, přebýval po dlouhá léta jako poutník. „Pevným úmyslem bylo mu, nepoznán u lidí žít, býti rádcem všem, ulehčit jim, seč stačily síly jeho, když opouštěl Prahu, rodiště své.“⁶⁶ Žil pod velikým dubem, na kterém byl vyryt znak kalicha a pod ním otvor, v kterém muž skrýval starý, široký meč – jediná památka na jeho bývalý život. V dolíku pobýval přes patnáct let vždy od jara do léta a v zimě po něm nebývalo ani stopy. Lidé nevěděli o jeho bývalém povolání, znali ho jen jako Gotharda a chodili si k němu pro rady, dělal jim bylinné masti a byl jim přítelem. Když tu se v okolí usídlili Švédové a za noci plenili překvapené vesnice. Hořeli Litoměřice, pak se ozval zvon i z Loun, rychle Gothard vyskočil a spěchal do Týnce, tam už se lidé připravovali na útěk. Vystrašené obyvatele pak poslal do svého dolíku, kam se vojska nedostanou, a plačící lid ujišťoval, že on tam zůstane a město ochrání. A lid se uklidnil, starý muž jim nikdy nelhal. Gothard měl ale důmyslný plán, věděl totiž, že Švédové jsou pověřiví, tak se po osmnácti letech ustrojil do svého starého kroje – přes černý plášť přehodil zkrvavené sukno, na hlavu si dal černý baret s dlouhým červeným pérem. A opravdu, když dorazili švédští jezdci a uviděli kata, zastavili se a vesnici ušetřili. Potom se vydal kat zase v oblečení starého poutníka za lidem schovaným v lesích. Lidé mu líbali ruce za to, že ochránil jejich obydlí a stařec jim říkal, že toto místo, bude vždycky jejich útočištěm v dobách zlých: „Zde bezpečný bude pozdním ještě vašim potomkům útulek; vždyť Gothard zde bude spát a jeho druh nedal by ublížit vám.“⁶⁷ Na jaře pak našli lidé pod dubem mrtvého Gotharda oblečeného v katovském kroji, ale jelikož ho nejprve poznali jako dobrého člověka, a potom až zjistili jeho původní povolání – neodsoudili ho. Místo toho obešli vedlejší vesnice a udělali mu veliký pohřeb a uložili jeho tělo pod milovaný strom. Jen chudák osamělý pes pak u jeho hrobu do tiché noci vyl a po pár týdnech i on zemřel. Lidé ho pochováli hned vedle svého pána – ani smrt je tedy nerozdělila.

---

⁶⁶ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 228.

⁶⁷ Tamtéž. Str. 233.

Postava kata je výborně psychologicky propracovaná. Postupně se nám ukazuje v mnoha různých situacích. Dozvídáme se o krvavé minulosti na Staroměstském náměstí a lidmi odsuzovaném povolání, o pocitu viny, který ho zavedl až do hlubokých lesů. Pocitu lítosti a zmaru, nenávisti vůči sobě samému. A hlavně o pokusu odčinění události a nalezení věčného pokoje, protože i po letech ho neustále pronásledují zlé výjevy a vzpomínky. „Svatý Václave,« zabědoval, »ubohý národ, ubohý lid, kéž bych se byl nenarodil! Proklet budiž den početí mého, proklet na věky! Proč učinilo's mne ty nebe za nástroj krvežíznivosti jich? Běda, běda mi! Co urvala ruka má tomu lidu ubohému, ta ocel zrezavěla, ha, zrezavěla, to pobarvená krví českou, šlechtnou, jaká nikdy nebude více obíhati snad v těle dětí té země nešťastné...«⁶⁸ Pro lid je to starý, hodný pán, který jim obětavě se vším pomůže, ale na druhou stranu toho o něm moc nevědí, tak je jeho lidská podoba trochu zahalena tajemstvím a to dává prostor pověřivému lidu, aby si Gotharda začal přibarvovat a aby v něm mohli v tak zlé době hledat naději v podobě spásy – je to duch, bohatýr, osvoboditel, patří k blanickým rytířům... Lidé pak konečně mají pocit bezpečí a zásahu vyšší síly. Pro vlasteneckyvýchovnou tendenci díla je nejdůležitější pohled na kata Gotharda, jako na odbojáře, rytíře, který se staví za pracující lid a nenechá ho padnout. I s možnou vidinou smrti jde hlídat vesnici. Jeho aktivní činy jsou ještě mnohem širší, ke konci knihy se totiž dozvídáme podrobnosti o tom, co dělal kat v zimě, kam tak záhadně mizel. Nejprve obcházel potomky šlechticů, kteří neutekli a snažil se je vyburcovat k nějakým činům a protestům, když zjistil, že stejně ničeho nedosáhne, začal se alespoň scházet s exulanty na smluvených místech a podávat jim zprávu o dění v rodné zemi. Líčil jim do podrobností bídu a útrapy lidu v Čechách. Hrdina většinou stojí osamoceně, i když pomáhá lidu, sám z něj vybočuje. Proto v této povídce vystupuje jako přítel a partner - velký černý pes. Jsou si velice podobní, mají stejné nálady, stejně reagují, když je podrážděný kat, tak pes koulí očima, cení zuby. Dokonce ani smrt je nedokáže rozdělit a pes umře chvíli po páníčkovi. Stejně jako se v psovi odrážejí vlastnosti a nálady kata, přesně tak je můžeme pozorovat i na okolních lesích. Hlavně dub, ke kterému je muž přirovnávaný, když se chystá do boje. Najednou je ze staříka bojovník. Autor si pohrává i s ostatními jevy v přírodě: například světlem, nebo pak se zvukem (listí šumí, nebo když se děje něco špatného, tak hlasitě hučí). Les umí být úkrytem, nebo může být odrazem války – když je zničený, nebo nepřitelem - z temných zákoutí jde strach.

---

⁶⁸ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 223.

Kvůli přicházejícím vojákům můžeme krásně sledovat neuvěřitelně propracovaný popis vyklízení rodné vesnice. Vidíme a skoro až cítíme pevnou vazbu lidí s krajem, s chaloupkami, s přírodou a domácím zvířectvem. Tato povídka je velice citová. „Ni jedno oko snad nezůstalo bez slzí, vždyť opouštěli rodné chaty, kde každý poprvé uzřel to Boží světlo, ve slastech a strastech trávil život pokojný; i ta němá, bezrozumná tvář smutně, s hlavou k zemi sklopenou, sledovala hospodáře.“⁶⁹ Vlasteneckyvýchovnou tendenci pak nacházíme ještě v postavě správce Kokeše, je to lidový vypravěč, možná spíš až pohádkář. To on je hlavním strůjcem pověstí o Gothardovi. Má tendence přehánět, ale srdce má na pravém místě a snaží se k lidem promlouvat. Plamenně vypráví o slavné české historii, burcuje lid a snaží se je zapálit pro vlastenectví, aby jenom nepřihlíželi. Vykřikuje, mává rukama, lidé reagují nadšeně. Jeho promluvy jim zvedají sebevědomí a budoucnost nevypadá tak nešťastně. „Tvrdé lebky české neroztříštíte, vaše však sotva udrží našich ran.“⁷⁰ Povídka se snaží hodně čtenáře upomenout na doby minulé. Autor dal podstatně více prostoru historickému kontextu. Postupně se dozvídáme o všech památných místech v nedalekém okolí Gothardova dolíku: Týnec, hrobka v něm, ke které se váže pověst o rytířích, kteří vždy povstanou, jeli jich třeba, kostel s gotickými sloupy, Žerotín a popis žerotínských hradeb - poprzněné cizáctvím, bělostná Třebízská tvrz, která stejně jako vše ostatní při vpádu Švédů shořela. Dovídáme se o rodu Žirotínů, nejvíce je zmiňovaný Plichta, neustále jsou vyzdvihovány jeho bohatýrské činy. Obširně je nám popsán rok 1639, kdy Švédové rozprášili pod vedením Banéra u Kamenice císařské vojáky a vrhli se do Čech. Loupili, vraždili a zapalovali celé vesnice. Že za Gustava Adolfa byli ještě vojáci drženi na uzdě, ale po jeho smrti pak byli ještě divočejší. A že i císařští drancovali naši zemi, mstili se na českém národu a to hlavně po významných porážkách a chudým vesničánům už bylo vlastně jedno, jestli je oloupil Švéda, nebo voják Hatzfeldův. Autor se prostřednictvím postav opět odvolává a s láskou a hrdostí vzpomíná na doby minulé, kdy předkové vzali do rukou palčáty a cepy a pomlátili mnoho velikých vojsk.

---

⁶⁹ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 226.

⁷⁰ Tamtéž. Str. 221.

3.2.3. Pan Odolan Pětipeský

Psáno 1881

Povídka je rozdělena do dvanácti krátkých kapitol, autor toto členění většinou využívá, když se mění dějiště událostí. První kapitola nám ukazuje výjev, jak po říšské silnici u Pozdně táhl pluk vojáků, v popředí mladý jezdec ve švédském kabátci – pan Odolan Pětipeský. Sjížděli dolů za Kvílice, v Neprobilicích hořela většina dědiny, když tu jim dal jejich vůdce zvláštní rozkaz, že jim dá peníze, když seskočí z koní a začnou hasit hořící kostel. Povedlo se a zachránili ho. Poté se vojáci utábořili přímo na hřbitově a handrkovali se o peníze a popíjeli víno. Zatím jejich vůdce zmizel, jel podél řeky, až narazil na starého muže. V něm poznal svého starého vychovatele a opatrovníka z dětství Podpěru. Ten mu promluvil do duše, jak je možné, že se přidal na stranu Švédů, když tak hrozně drancují a ničí zemi. Až když spolu mluví a on vidí svůj rodný milovaný kraj (zavítal do něj se Švédy poprvé), tak mladému Odolanovi dojde, že zemi nezachraňují. „Brzy se k tobě vrátím; zatím česť a povinnost volají mne za nimi – za těmi vrahy tvého štěstí. Ale nebudou již dlouho volati.“⁷¹ A s těmito chmurnými myšlenkami odjíždí Odolan zpět k rotě. Další den na hřbitově starý Podpěra pohřbil svou dceru a ženu, vedle něj už stojí převlečený do selského oděvu pan Odolan. Po hrozném odhalení totiž dovedl Švédy za jiným plukem, odevzdal koně i oblečení a vrátil se do Neprobilic, jediné co mu zbylo, byl meč po otci. Odolan se rozhodne, že v zemi zůstat nemůže, takže půjde pomáhat k Dunaji, kde Turci napadají křesťanské dědiny. Jelikož Podpěrovi už nikdo živí nezůstal, chce jít s mladým pánem. Jeli k místu bitvy Kerestešské, kde kdysi po boku Pětipeských bojoval i sám Podpěra, on jediný se vrátil. Při pomoci vesnici, kterou Turci napadli, ale byli zajati. „Oba mlčky trpěli, ani jediné zabědování nevyšlo jim z úst. Statečnost křesťanů popouzela však Turky k většímu ještě vzteku.“⁷² Všechny pak uvrhli do žaláře a s Podpěrou bylo zle, byl zraněn a blouznil. Hasan aga Jagerský si nechal přivést oba zajatce, chtěl je zkrotit, ale ti hrdě proti němu stáli a koukali se mu do očí, nechal je tedy povalit na zem a když ani to jim neubralo na jejich cti, vyvedli je otroci před město a zapřáhli je do pluhů. „Trpěli jako mučenníci, kteří před věky trpívali.“⁷³ Alejma, dcera Hasana aga, když vidí, jak krutě zacházejí s otroky, se večer zřekne Proroka. Začne se modlit k Ježíši a Panně Marii, o kterých jí dlouhá léta vyprávěla služebná, která

---

⁷¹ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 252.

⁷² Tamtéž. Str. 265.

⁷³ Tamtéž. Str. 270.

sama potajmu byla křesťankou. Večer v žaláři Podpěra vydechl naposledy, ale než umřel, řekl Odolanovi, že se zachrání, ale má se modlit k Matičce Tuřanské, že za něj bude orodovat. Uplynulo mnoho let a Odolan byl stále v tureckém žaláři, ale nebylo už Hasana a po jeho dceři taky ani památky. Změnili se i poměry, turecké nájezdy už nezůstávaly bez odplaty, pohraniční hlídky se spojily. Celé roty císařských vojáků se valily do Uher. Když tu přišla stráž a Odolan zjistil, že další den má být popraven. Když usnul, vstoupila do žaláře dívka, zbavila ho pout a zase jako sen zmizela. Jen poslední její slova Odolan zaslechl: „Buď zdrav, miláčku můj, a živ a šťasten se do vlasti své vrať!“⁷⁴ Byla to Alejma, která v Panně Marii našla zalíbení a ta jí ve snu předala poselství, ať vězně zachrání. Pan Odolan Pětipeský se dostal do domoviny v pořádku. V Čechách se zatím uklidnila situace, třicetiletá válka utichla, lid už se neschovával v lesích, ale v rodných vískách, i když spousta Švédů se zabydlila u nás a lid na ně musel pracovat. Po Čechách se zrovna slavil den Navštívení Panny Marie a to bývala na Tuřanech pout'. Po tolika letech se konečně modlil v katolickém chrámu a děkoval své Osvoboditelce – Marii Bohorodičce. Po mši šel Odolan za knězem a až do noci mu vyprávěl, co za osudy ho potkalo a poprosil kněze, aby po jeho smrti byl uložen v rodinné hrobce a pouta, která si od Turků donesl, aby na věčnou památku tam pověsili. Pan farář mu prozradil, že začal zuřit mor. Ráno vyrazil Odolan na cestu k Neproblicím. Zvony silně hlaholily, morová rána opravdu udeřila a pan Odolan konečně zjistil, co je jeho posláním. Když se lidé navzájem štítily, on jim byl ku pomoci. Všem posluhoval, i zemřelé hrobaři pomohl ukládat. Chodil všude po celém okolí, všichni ho znali, i když nikdo neznal jeho jména. A když byla v Tuřanech zase pout', našel ho kněz mrtvého. „Přišel zase na pout', ale na tu lepší pout' k Panně Marii Bohorodičce, k rodičům, k Izialdě, k bratřím, sestřám ...“⁷⁵ Po pouti byl slavný pohřeb, až teď se lidé dozvěděli, kdo byl ten neznámý dobrodinec, a kostel byl plný. Oblékli ho do rytířského hávu a odpoledne byl v rakvi vystavený pod stoletou lípou, kde si jako malý hrával. Kněz promlouval k lidu, jak mají ctít Matku Boží a o panu Odolanovi si z pokolení na pokolení vyprávět. Všichni lidé hlasitě plakali. Potom posledního Pětipeského uložili do rodinné hrobky.

Další z nenápadných důkazů povolání spisovatele – v této povídce se setkáváme s neustálým upozorňováním a hodnocením víry. Například ve slovech smutného Podpěry, který přišel o celou svou rodinu: „Pravda, že dokud byla jedna víra u nás, rájem rozkvétala

---

⁷⁴ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 283.

⁷⁵ Tamtéž. Str. 290.

česká země a potom sopkou učiněna jest. Dvě stě let soptila po přestávkách, zase soptí a až vyhasne, nebude snad jediného Čecha v téhle zemi druhdy tak slavné.⁷⁶ Poté, když se dostáváme k Turkům, tak Ježíš je konfrontován s Mohamedem. Z tohoto pomyslného souboje vychází v povídce vítězně křesťanství. Turkové se neustále modlí, ale skrze Alejmu se dozvídáme, že jsou to lži. Vidíme jejich krutost, která se ospravedlňuje vírou, jejich zvířecí chování, to jak nelidsky zacházejí s otroky a jak je ponižují. „S námi bude Pán Bůh a s nimi lži prorok Mohamed.“⁷⁷ Nejvýznamnějším prvkem a motivem této povídky je dozajista Mariánský kult. Když Poděbrad umírá, nabádá Odolana, ať se k Panně Marii modlí, že ona mu pomůže a on znovu zavítá do rodné země. Přesně tak se také stane, Panna Marie vnukne sen Alejmě a ta otroka zachrání a zůstane mu po celý život jako sen, jako vyplněná motlitba. Hlavně ke konci povídky se neustálé upozorňování na nutnost motliteb zvyšuje. „Tolik let já modlil se k tobě; alespoň blaživou nadějí byla mi má motlitba a snesitelným učinila mi hrozná, dlouhá dny.“⁷⁸

Smutná je postava Odolana: „Bože, kdo by to byl řekl, když jsem se narodil, že z rodné země mne vyženou, statky poberou a že umoří mne Turci v žaláři.“⁷⁹ Jako mladý muž, spíše chlapec, vstoupil do řad Švédů. Dlouhou dobu jim stál pevně po boku a dokonce se stal vůdcem velké skupiny nájezdníků. Až ve chvíli, kdy se na svých cestách dostává do rodného kraje, kde může srovnávat jeho stav, jak vypadala země, když tam ještě žil, a pak ještě konfrontací se starým vychovatelem, zhrozí se svého povolání. Ani ho nenapadlo, že národu nepomáhá, naproti tomu je na straně nepřítele. Nikdy ale jeho postava nebyla záporná, jednalo se o pouhou nevědomost. Autor nám dává náznaky jeho čisté duše, ať už tím, že se modlí a vzpomíná na sv. Václava, nebo jeho charakterem, například se nikdy neuměl přetvařovat. Jeho čistota je pak silně patrná při rozpravě s Podpěrou: „Také jsem z nich; ale činíš mi křivdu a všem, kteříž do cizích řad vstoupili, pravíš-li, že jsme se zaprodali a pomáháme vás ubíjet; ne vás, ale císařské a všecku tu chasu, pro niž jsme byli z otčiny vyhnáni, aby sama se mohla na našich dvorech usaditi.“⁸⁰ Ve chvíli, kdy si to

---

⁷⁶ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 251.

⁷⁷ Tamtéž. Str. 263.

⁷⁸ Tamtéž. Str. 281.

⁷⁹ Tamtéž. Str. 265.

⁸⁰ Tamtéž. Str. 248.

uvědomí, následuje celoživotní snaha pomáhat: nejprve křesťanům, od nájezdu Turků, poté nemocným v rodné zemi. Je to možná jistá touha se očistit od předešlých skutků, ale možná taky jenom díky prozření objevil své opravdové poslání. Postava Podpěry je zcela jednoznačná: je ryzí, český, pracující člověk. Vidíme na něm pravé hodnoty: pevná vazba k rodině a nezlomná láska k vlasti. Každou jeho činností z něj čiší češství. Například i oděv má typicky český: šerková kazajka, plátěné spodky a kulatá čepice. Postava ženy – Alejmy, dcery trýznitele pana Odolana, je opět až nadpozemská. Ale i tak se dokáže vzbouřit proti všemu v její zemi danému a přistoupí na křesťanskou víru a začne používat jméno Marie Alejma (mariánský kult). Pak díky vnuknutí od Panny Marie, zachrání Odolana. Nejkrásnější její vlastnost je až nevinná nezištnost, chce vězně zachránit, ale vůbec nechce být poznána. I když se před ním rdí, tvrdí že její láska k němu je čistá jako křišťál. Má dobré srdce - rozdává všechnu majetek, co po otci zachránila, chudým a jediná její prosba je, ať se za jejího mrtvého a nešťastného otce modlí (ubili ho vzbouření otroci). Jelikož je tato povídka hodně prostoupena vírou a taky zoufalou situací v zemi, chudobou a bídou lidí. Často se setkáváme s tím, že jsou lidé neskutečně smířeni se smrtí. Smrt u starších lidí není brána jako něco nešťastného a převratného. Většinou jsou na to lidé připraveni, když je možnost, že by umřeli násilnou smrtí (v boji), jsou s tím zcela smířeni a vůbec se nebojí nebo nevzpouzejí osudu, sami říkají, že si alespoň usnadní tenhle bídný život a budou se mít lépe. Když umírá Poděbrad, těší se na svoji rodinu, loučí se s přítelem Odolanem a jen mu na povzbuzení říká, ať se modlí. Lid není v tomto díle tolik bojovný, spíš už se tak nějak smiřuje s hrozným osudem země i národa. Vesničané jsou líčeni jako zubožení a vyčerpaní: „Mnoho lidu sešlo se sem z okolních dědin i z daleka; ale byl to lid umučený, až běda usužovaný. Umučení a bída vyhlédaly mu z každého rysu v obličejích.“⁸¹ Jeden z mála náznaků odporu a velké hrdosti a neústupnosti, kromě hlavních hrdinů, jeví pak lidé v pohraničí. Ti brání domy i rodiny a na nájezdy Turků reagují silnou vůlí a odporem. „Tam bili se hraničáři za ženy, za děti, za rodiče, a těch se Bisurmani báli jako vzteklý pes vody.“⁸² Turci se jich dokonce bojí, a když už chtějí plenit jejich vesnice, tak jenom ve velkých skupinách.

---

⁸¹ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 285.

⁸² Tamtéž. Str. 262.

3.2.4. Ze zapomenutých pamětí

Psáno 1880

Ze zapomenutých pamětí je velice výstižný název, nejedená se totiž o klasickou povídku, ale spíše o jakousi koláž příběhů, kratičkových vzpomínek, je to malý obrázek Slánska a jeho zajímavostí. S některými motivy jsme se seznámily již v předešlých povídkách. Vlasteneckovýchovná tendence je zastoupena pouze v menším měřítku. V první pověsti je to odkaz na vznik zvonu a dobrou povahu Odolana Pětipeského. V druhé povídce zase nacházíme boj malířů – tedy jejich štětci. Třetí povídka je nejdelší a vlasteneckých prvků má v sobě nejvíce – bojovná žena zachrání svým důvtipem a pohotovostí lid. Další povídka je ukázkou nejhorší možné varianty vztahu pána a obyčejného pracujícího člověka, Třebízský nám ukazuje pohnuté poměry té doby. A tuto koláž nám pak dokresluje poslední povídka, která je takovým protiklad k předchozí povídce. Ukazuje, že není nemožné se vzepřít nespravedlnosti a nadvládě. Ve všech těchto kratičkových povídkách převládá jako hlavní rys: intelekt a vtíp ryzích Čechů.

První pozastavení je nad vznikem zvonu v Kvílicích – Pětipejska. Autor se nejprve rozplývá nad krásou zvonů, dělením slov spodobňuje hlas zvonů v Rakovníku, Citolibeč, Klecanech a samotných Kvílicích. O rodu Pětipeských se vypráví mnoho pověstí a tohle je ta o vzniku zvonu. Rod sídlil hlavně v Neprobilické tvrzi. Tenkrát šla zemí zvláštní nemoc, byla to alchymie. Podle Třebízského vykreslení je jasné, že se k takovým věcem stavěl velice záporně a jako kněz to vnímal asi jako nějaké čáry, jeho popisy jsou totiž hodně do detailu propracované a poměrně negativní: „příšera s nesmírně dlouhýma rukama, s bezedným žaludkem, každý den s jinou tváří, mluvíc řečí cizačkou, nejraději však tou řečí, kteréž lidé říkají: zlodějská.“⁸³ V tomhle období, hodně lidí začalo alchymii vyznávat, ale také díky ní hodně lidí přišlo o majetek, nebo dokonce o svůj život. I pan Odolan Pětipeský se stal jejím služebníkem a snažil se vyrobit zlato. Když tu mu někdo zabušil na dveře. A jelikož byl dobrák a měl strach, jestli se nestalo něco špatného, nočnímu návštěvníkovi rychle otevřel. Byl to jezdec na koni, kterého někdo honil, tak ho vpustil dovnitř. Nakonec Odolan zjistil, že cizince zná. Byl to Trochopeus, vyučenec Sendivojův, který mu dával kdysi rady, jak na alchymii. Honil ho císařský komorník, protože příští den měl jako poslední na vyrobení zlata a to se mu samozřejmě nedařilo. Báł se o svůj život, protože kdyby nedodal zlato, vsadili by

---

⁸³ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 296.

ho do žaláře. Trochopeus se pak snažil vysvětlit panu Pětipeskému, že alchymie je podvod a ať už do výzkumů hlavně nedává žádné peníze, že akorát přijde o všechnen majetek a stejně na nic nepříjde. Ale bylo těžké vzdát se vysněného snu, ale Odolan nakonec svolil, aby Trochopeus zničil jeho krb. A dobře udělal, protože postupem času začaly ze všech stran přicházet zprávy, že všichni kdo chtěli na alchymii zbohatnout, už jsou nyní na mizině. A pan Odolan, byl vděčen Pánubohu, že mu přivedl domů posla, který na správnou cestu ho navrátil. Protože se cítil být dlužníkem, z kovu který ve své laboratoři měl nashromážděný, nechal ulít zvon. Zvon zavěsili na dřevěnou kvílivou zvonici.

Další pověst je o znamenitě namalovaném obraze na faře a odkazu všem výborných českých malířů. Autor vypráví svůj příběh, jak uviděl obraz a ten ho neustále pozoroval, tak se na něj ptal starého frátera a ten mu vyprávěl tento příběh. V době, kdy všechno bylo zlé, a lid v českých zemích byl na umření, alespoň český štětec si vynucoval svůj obdiv. Hodně autorů místo boje malovalo hrůzné výjevy trýznění. „Kdož z věrných Čechů by nebyl poznal v obraze takovém ubědovanou, milou zemi svou!“⁸⁴ A tak i hrabě se chtěl se nechat namalovat. A když je obraz dodělaný, všichni ho panu hraběti chválí, jen on se na něj nemůže ani podívat, má totiž divoké oči, které člověka sledují na každém kroku jako by byl z jednoho úhlu odhaloval ještěřící duši pana hraběte. Ten si pak myslel, že malíř musel být d'áblem, tak založil hrabě klášter a obraz museli dlouho zařikávat, a pak obraz pověsili na oltářovou stranu. Autor nám za celou dobu neprozradí jméno hraběte, ale podle titulů a vyjmenovaných majetků, se jedná nejspíš o Jaroslava Bořitu z Martinic.

Další povídka nás nejprve upozorňuje na uskupení kamenů a odedávna se tomu říká Boží muka. Kolem nich totiž vedla cesta exulantů do zahraničí a tady se vždy loučili s rodnou zemí. Měli těžká srdce, nemohli se rozloučit se svojí kolébkou. Když tu přijel komisař a jeho jezdcí a chtěli nebožáky z jedné z posledních skupin lidí zabít, protože nedodrželi termín odchodu. Hlavní hrdinkou je mladá žena, ta skočila před koně vojáků a nabídla vlastní život za životy prostých lidí. A tak si pan komisař odváží krásnou Rafaelku, výměnou za svobodu ostatních. Komisař má radost z kořisti. Ale dívka mu začala vyprávět příběh o starozákonní ženě Judith. Komisař příběhem pohrdal, že nezná žádné zákony a jen dál uháněl ke svému dvoru. Když pán zabloudil, sama dívka ho naváděla, protože ona se v rodném kraji lépe vyznala. A dál jen vyprávěla příběh, jak vojevůdce oblehl nedobytné město Bethulie a jak ho

---

⁸⁴ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 305.

zachránila nábožná a sličná dívka Judith. Její vyprávění by pokračovala, když tu se dívka výsměšně zasmála, že je před nimi rokle. Ona svůj život zachránila, ale komisař se zřítíl ze stráně. Rafaelka na něj ještě volala, že je škoda, že tento příběh neznal. Mladá dívka doběhla skupinku exulantů a ti jí vyprávěli, jak se za ní celou noc modlili. Povídka je poučná, protože dívka svojí chytrostí a důvtipem zachrání lid a nakonec i ona se vymaní ze spárů nepřítele. Stačilo, že ráda četla, byla to dobrá křesťanka a samozřejmě byla velice chytrá.

Další příběh je strašným svědectvím o lehkovážnosti šlechty a jak na to obyčejný, pracující lid doplácí. Hrabě Martinic a císařský generál hrabě Breda hrají šachy na smečenském zámku a Martinic vyhrává. Generál se chce vzdát, ale Martinic je překvapený, protože generál se nikdy nevzdává. Tak pro další hru, chtějí si to udělat zajímavější, se vsadí: jeden vsadí Doksy, ale v případě nutnosti si chce půjčovat vojáky a druhý dá do hry Neprobilice. A opět vyhrává Martinic a získává Doksy. A lidé jsou nešťastní, protože nyní už nepatří jednomu pánovi, ale dvěma. Sice se Breda zbavili, ale do války s ním stejně musí jít. V této povídce jsou naprosto zničující protiklady: když se Bredovi nechce dohrávat první hra, vymlouvá se a říká: „Ale obětovati lidské životy na zdařbůh, Excelenci chybou velitele neodpustitelnou!“ a povídka končí výjevem, jak začíná válka a on si jde do Doks pro všechny muže, nešetřil mladíků, ani chlapců, otce vyrvával z objetí dětských rukou a nikdo z nich se už nevrátil. Je smutné, s jakou lehkovážností vsázejí vesnice, jak nemají žádnou vazbu ke svému lidu a berou je jen jako přísun daní.

Poslední vyprávění je výjev, Třebízského vzpomínka z dětství, kdy u něj ve vesnici bydlel osmdesátiletý stařík, který vyprávěl, že za mlada dělal rychtáře. A jednou se přihodilo, že přes vesnici táhli Prušáci a chtěli od lidí povozy a pak se v okolí bavili a sužovat lid. Mladý rychtář jim ale odmítl pomoci. Poručík byl mladičkový chlapec, který si pokoru a autoritu vymáhal zabíjením. Tak na něj rychtář vyzrál, když je chtěl postřílet a zavelel pluku, ať nabijí, svázal ho do provazů a pluk jeho bez rozkazu jen přihlížel a nemohl se pohnout. Naložil ho na povoz a chtěl ho odvézt k soudu, cestou potkal kozáky a ti mu řekli, že tam stejně nepochodí a doprovodili ho zpět domů a ochránili celou vesnici, takže Prušáci odtáhli. Celý večer se pak slavilo a Třebízský vzpomíná na hrdost a pevnost starého pána, kterého měli všichni tak rádi. „Ale vzpřími ti se, vztyčiti hlavu, vypnouti prsa, dupnouti si a říci: nedáme se, kdepak my?“⁸⁵

---

⁸⁵ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 326.

3.3. O české knize a jejích čtenářích

Psáno 1883

Poslední povídka vlastně ani není povídkou, je to článek, nebo možná spíš agitace za českou knihu. Třebízský měl pocit, že pro knihu už není místa v lidských srdcích, tak se pokusil o její obhajobu. Touto úvahou se snažil přesvědčit, že knihy jsou pro lidi důležité, že vždycky, i v těch nejhorších dobách, měly v každém domě své místo a lidé si jich vážili a střežili je jako poklad. „Kniha bývala předkům našim zlatým prutem, jímž otevíraly se poklady na dně srdcích českých, o nichž člověk – nepřítel neměl ani tušení.“⁸⁶ Svá tvrzení o důležitosti a nezastupitelnosti knihy Třebízský dokládá mnoha příklady, první je z dob, kdy lid byl sužován robotními patenty. Bouřit se nemohli, za to je čekal trest smrti, tak se uchýlovali k četbě, kde na ně čekala naděje, že zlé časy pominou. Když žil člověk v bídě a přes den mu bylo do pláče, večer se v domech zavíraly okenice a na stole rozevírala kniha a v lidských duších problikával paprsek naděje. Druhý příklad je výjev ze Slaného, kam v roce 1621 vtrhl císařský komisař a v kostele chtěl utišit děkana při mši, když ten ale nepřestával číst z evangelia, knihu probodl kordem a děkana nechal svázat. Tady zase Třebízský ukazuje, že odedávna se snažili všichni naši nepřátelé, vzít nám knihy a zničit je. Dokonce vypráví, že se mu dostala do ruky opravená Bible od Antonína Konyáše. Pak se autor uchyluje k vypočítávání důležitých knih: je to tedy Bible (sen o vykoupení), Hájkova kronika (tu vyzdvihuje, protože se v ní snoubí historické události a fikce, tedy nejspolehlivější možné kombinace), rozpomíná se na knihy proroctví (hlavně proroctví Sibyllino), dále mezi tyto knihy patří Kancionál svatováclavský (tyto písně lidové a národní si lidé zpívali, když jim bylo nejhůře), Kniha o Bruncvíkovi (v 18. století se tato smyšlená postava stala až národním hrdinou). Třebízský se ještě pozastavuje nad frakturami, což jsou vpisky v knihách. Líbilo se mu, jak v pár větách mohl být obsáhlý celý život rodiny, jak se kniha stávala kronikou. Aby se nejednalo pouze o autorovi myšlenky, vkládá dlouhý odstavec od literárního kritika Ferdinanda Schulze, ten také vyzdvihuje četbu a knihy. „A přece i nyní je kniha z nejpřednějších opor národního uvědomění. Kdyby naše úspěchy zevnější byly nevím jaké, kdyby kolem nás spiklo se nepřátel jako rozrušených vln kolem osamotnělé lodice v širém moři, pokud v rukou našich kniha dobrá, česká kniha, potud veslo naše nejpevnější.“⁸⁷

---

⁸⁶ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 333.

⁸⁷ Tamtéž. Str. 341.

4. Závěr – shrnutí díla Rodnému kraji

Ve sbírce *Rodnému kraji* nás Třebízský zavádí do dvou historických období, první část: V červácích a září kalicha, nastiňuje období husitství. První povídka (*Dva přátelé*) nám ukazuje Jana Husa jako mladíčka na studiích, *Svatba litoměřická* nám rozpracovává dobu okolo roku 1420, kdy lid má jako modlu Jana Žižku a *Chvatěrubský kvas* začíná rokem 1467 a hlavní hrdina zachrání Chvatěruby před zlým hejtmanem a předá, bez prolítí krve, město do rukou Jiřího z Poděbrad. Druhá část knihy nás zase zasvětí do doby pobělohorské, kapitola se jmenuje Pobělohorské elegie. *Na slánských stínadlech* je povídka, která začíná v roce 1642 a rozvíjí se do let následných, vidíme povolání kata. S *Gothardovým dolíkem* navštívíme bývalé panství Žirotnů, kdy na prostý lid útočí Švédové, příběh se odehrává osmnáct let po staroměstské exekuci - tedy 1639. *Pan Odolan Pětipeský* nás jako jediný zavedl i mimo hranice naší země a vyobrazuje poměrně dlouhou časovou linii – život posledního Pětipeského, ten se do Čech vrací po konci třicetileté války. Povídka *Ze zapomenutých pamětí* je určitou kompilací menších obrázků, které nám přibližují důležité milníky naší historie jistým průřezem. Soubor uzavírá povídka *O české knize a jejích čtenářích*, což není povídka v pravém slova smyslu, je to spíše obhajoba knihy a snaha opět přivést lidi k četbě.

V díle je jasně vidět návaznost na autorovy předchůdce – vliv pozdního romantismu. Například obliba v místech pro romantismus tak typických: hrady, zámky, kláštery, místa slavných bitev. I pojetí historie je zcela v duchu romantickém. A dokonce i postavy využívá Třebízský klasicky romantické – například kat je hlavním hrdinou ve dvou jeho povídkách (*Gothardův dolík*, *Na slánských stínadlech*), ani jeden není záporná postava, ale oba jsou odstrčení od společnosti, halí je určitá míra tajemství a lidé jsou k nim nedůvěřiví. Třebízský vyjadřoval lásku k národu a vlasti, přesně tu kterou sám vnitřně prožíval. Kvůli tomu z díla číší citovost, nadšení pro právo a spravedlnost a v neposlední řadě zaslíbení domovně, kterou hluboce miloval. Měl citlivý smysl pro sociální nesrovnalosti (soucit s trpícími) a snažil se o uvědomění svornosti národa. „Třebízský by byl tomu národu rád do srdce vepsal, aby nejvíce důvěřoval sobě, aby se neřídil stále jenom na cizinu, ale na potřeby vlasti své.“⁸⁸

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo dokázat a podložit, že Václav Beneš Třebízský je autorem tendenčním. Celá jeho sbírka je přímo prostoupena

---

⁸⁸ RAIS, Karel Václav. *Čtení o Karlu Havlíčkovi a Václavu Beneši-Třebízském*. F. Topič. Praha, 1925. Str. 137.

vlastenecky výchovnou tendencí. V první řadě jednoznačný výběr důležitých míst a dob, které využil jako ideální rámeček pro své povídky. Snažil se tak český národ rozpomenout na doby, kdy jim bylo ještě hůře, ale jejich předci se i tak nevzdávali a bojovali za svá práva. Dále tuto tendenci vidíme v hlavních hrdinech, jsou to praví patrioti tělem i duší. Třebízského postavy nám většinou přibližují život jedince, který se dostává do bezútěšné situace. Lidé se vyznačují velkou duchovní silou, nezlomným vlastenectvím a na nejvyšší příčce důležitosti kladou pravdu a spravedlnost. Tito lidé jsou nuceni bojovat za svobodu víry a jazyka a snaží se oprostit od panské nadvlády. V každé povídce najdeme typicky ryzí Čechy. Tito lidé ještě nezanevřeli na krásu lidové slovesnosti⁸⁹, díky nim žije odkaz starých bájí a pověstí, v jejich vyprávění opět povstávají slavní čeští panovníci a chrání svůj lid i zuboženou zemi. Tito lidé pak ve společnosti plní funkci rádců a ochránců. A i když je hlavní hrdina sužován nadvládou šlechty nebo nájezdy Švédů, vždy stojí zpříma, nikdy by nepolevil ve své víře a nezdal své ideály. Když se dostane do konfliktu s vlastním přesvědčením, neustoupí a nebojí se položit i vlastní život. Nositeli vlastenecky výchovné tendence ovšem nejsou jenom mužské postavy, i ženy jsou vlastenky a snaží se svým přičiněním změnit nepříznivou situaci v prospěch lidu a rodné země. Je zajímavé, že ve sbírce *Rodnému kraji* nenalezneme postavu ženy, která by nám nebyla sympatická. Většinou jsou to ženy, které jsou udatné, a i když nebojují mečem, jejich statečnost je vyjádřena bolestnou láskou, trpělivostí a většinou i obětí. Utvářejí nám obraz krásy a dokonalosti. Postavy dívek jsou plné citu a jemnosti, jsou snivé, někdy až trošku naivní. Ale vše se schová pod roušku krásy a cudnosti a čtenář v nich najde zalíbení, i kdyby nechtěl. „Byly označovány jako bezvýrazné, neživé, andělské postavy dívčí bez masa a krve. I když jim snad chybí leccos po stránce autorovy umělecké práce, přece jsou zpravidla silné svou ideovou, mravní podstatou a zvláště pak nekonečnou obětavostí.“⁹⁰ Mezi ženskými postavami ve sbírce *Rodnému kraji* značně vystupuje postava Rafaelky (*Ze zapomenutých pamětí*). Je dynamičtější a bojovnější než její kolegyně. Na této dívce vysvětluje autor ideu svých ženských postav a ukazuje nám, jak moc si žen a dívek vážil: „Za dnů protivenství nejhoršího, jakéž kdy veškerou tíhou ulehlo na milý národ náš, podobaly se ženy i panny české k rekyním starozákonním, tak např. Rafaelka,

---

⁸⁹ V povídkách vidíme lidové obyčeje, seznamujeme se s písničkami, pranostikami a pořekadly. Autor nás seznamuje i s velkou pověřivostí prostého lidu.

⁹⁰ ŠACH, Josef – ŠNOBR, Jan. Nedokončená pouť, Čtení o Václavu Beneši Třebízském. Lidová demokracie. Praha, 1959. Str. 132.

dcera po panu Václavu Ostrovském.⁹¹ I když v každé povídce vystupuje nějaká významná postava, která ční nad ostatní, i tak hlavní myšlenku díla nese hlavně lid. Ano, hlavní postavou všech Třebízského děl je vlastně lid – jedna velká pracující masa. Z každého slova je cítit autorova láska k nim. Váží si i toho „nejbezvýznamnějšího“ oráče. Ani když se stal knězem a učitelem, ani když vstoupil do povědomí čtenářů, nikdy se nepřestal hlásit ke svému původu. Také pocházel z malé vesničky a Třebízský si to dobře pamatoval a odrazilo se to i na jeho tvorbě. V prostém lidu našel zalíbení, v jejich odhodlání a víře viděl něco naprosto nepřemožitelného. „Byl synem vesnické chaloupky, vychovancem staročeských hlav a mozolných rukou; srdce jeho bylo prosáklé zvěstmi z dávna, písněmi lidu, duch opojen jeho tužbami, radostmi a boly denními. Znal ten český lid, jeho pevnou nezlomnou víru, že přece jednou musí býti lépe, jeho lásku k drahému jazyku, lásku k práci, jeho nedůvěru k pánům, ale též jeho dětinnou mysl, která se lichotným slovem dá snadno oklamati.“⁹² Popisy starých mužů i jejich synů a vnuků jsou prosyceny laskavostí a obdivem, i popisy jejich zevnějšku jsou tomu přizpůsobené. Čtenář má pocit, že před ním vyrůstají neporazitelní bohatří ze starých pověstí.

Jako další důležitý prvek vlasteneckovýchovné tendence jsem často viděla silný odpor k cizincům, nebo lépe – cizáctví. Autor jim totiž přičítá velkou vinu na nepokojích v rodné zemi, odsuzuje je za úpadek mravů a nastolených řádů. Hlavní důvody jsou, že se přistěhovalci nebo nájezdníci vůbec neohlížejí na původní obyvatelstvo, dokonce ani na krásy přírody a dochované památky (ty likvidují a vypalují). Jediné, co je zajímá, je vlastní prospěch - rabování. Třebízský většinou dost silně haní cizí řeč i jiný styl oblékání, o mravech ani nemluvě. Viditelně má také strach ze závisti a pokukování po lepším. Hlavně závist vůči jiným národům a snaha se jim vyrovnat. Například ve *Svatbě litoměřické*, kde všichni kladní hrdinové silně vystupují proti Magdeburskému právu. Tento strach z touhy po něčem novém se projevuje také například v povídce *Pan Odolan Pětipeský*. Ten je při návratu do rodné země neskutečně zklamán, když vidí, že lidé sice vystavěli nový kostel, ale ten starý šel opravit a oni ho raději nechali chátrat: „Raději nový zbudovali, než aby uchovali památku starých dob a s ní paměť rodu našeho.“⁹³

---

⁹¹ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 315.

⁹² RAIS, Karel Václav. *Čtení o Karlu Havlíčkovi a Václavu Beneši-Třebízském*. F. Topiš. Praha, 1925. Str. 106.

⁹³ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 288.

Svým vlasteneckým pojetím se snažil autor působit na nejširší vrstvy národa a využil pro to všechny své spisovatelské dovednosti. Třebízský se ve svých dílech snaží vyhýbat prostému konstatování nebo strohému popisu, často používá slovesa, která vyjadřují akci a zpestřují vypravování, bohatě využívá přívlastků a silných kontrastů („A zvonkovitý Helenčin hlas přecházel ve smutný hlahol umíráčku.“⁹⁴). Dialogy a líčení je velice dynamické. Slova vybírá cíleně, hodně se rozepisuje v silně citově zabarvených, nebo tajuplných slovech vyvolávajících otázku. Jazykem je skoro až lidový, často využívá přepisu výslovnosti zdomácnělých slov, než aby využil slov cizích. Při pozorné četbě si pak můžeme povšimnout, jak Třebízský využil i svých kazatelských dovedností. Často jeho hlavní hrdina předstupuje před skupinu lidí a plamenně k nim promlouvá – čtenář má pak pocit, jakoby jeho ústy promlouval sám autor. Monology působí velice promyšleně, můžeme si povšimnout klasické řečnické gradace, úsečnosti dikce a vynechávání sloves. Myslím, že tím ještě více autor podtrhl informace, které čtenářovi poddává - tímto způsobem nabývají na důležitosti. I samostatná tendence vychovávat lid (čtenáře) vidíme v knize velice často. Autor se nebojí hodnotit situace a jednotlivé věci. Prostřednictvím postav a jejich osudů se nás často snaží moralizovat. Aby tato výchova byla jednoznačná, i autorovi hrdinové jsou naprosto jednoznační. Podle všech okolností okamžitě poznáte kladného a záporného hrdinu. Autor také často poměrně kriticky hodnotí společnost jako takovou. Například kritizoval, že lidem chybí úcta k památkám i láska k sobě bližním, nebo že dříve choval každý člověk knihu jako poklad a nyní už si jí nehledíme.

Podrobnou analýzou knihy *Rodnému kraji* jsem tedy došla k jednoznačnému závěru, že vlasteneckovýchovná tendence není jedním prvkem v díle Václava Beneše Třebízského. Je to totiž jeho hlavní pilíř. Je prostoupena úplně vším a bez ní by z knihy nezůstalo vůbec nic. V díle je jí podmíněno naprosto vše: výběr historické látky, bohatýrské popisy hlavních hrdinů, postavy starých českých panovníků, nádherné výjevy krajiny (v které se odráží pocity podrážděných lidí). Vše je prostoupeno láskou k vlasti, jazyku i celému národu. Jaroslav Vlček to souhrnně vyjádřil takto: „Je rovněž jisto, že Beneš Třebízský šel cílem jiným nežli pouze uměleckým. Chtěl národnostně probouzeti, uvědomovati, minulostí poučovati přítomnost, vychovávat. Skoro bychom řekli, že národně politická pedagogie, jako ve starších generacích u Tyla a Chocholouška, je Třebízskému věci hlavní.“⁹⁵

---

⁹⁴ TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939. Str. 168.

⁹⁵ ŠACH, Josef – ŠNOBR, Jan. *Nedokončená pouť, Čtení o Václavu Beneši Třebízském*. Lidová demokracie. Praha, 1959. Str. 117.

Resumé

In my bachelor work: National and Educational Tendency in Václav Beneš Třebízský's native land, I've focused mainly on an author of historical prose from the 19th century, Václav Beneš Třebízský. In the first part, I mention historical context. I start my essay with political events in the revolutionary year 1848 and its next aftermath, which have had an impact on whole cultural activity. I focused on Beneš predecessors, his contemporaries and on progress in large historical prose and historiography (I start with František Faustín Porcházka and Václav Matěj Kramerius and finish in the beginning of the 19th century with Alois Jirásek and Zikmund Winter). In this period and political and cultural strand of events I would have liked to present Václav Beneš Třebízský as a priest, writer, teacher and man, who was culturally active. For a moment, I stop in important moments in authors life and his reasons to write.

In next parts, I focus on national and educational tendencies. At the beginning, I draw inspiration from scholarly books *Znamení zrodu*⁹⁶ and *Panorama české literatury*⁹⁷. In the first book, they talk about the national and educational tendency in Tyl's works. He took inspiration from the famous Czech history, and connected it with love to motherland and patriotism. It is obvious in Václav Beneš Třebízský's compilation of short historical stories – a book called *Rodnému kraji*. The book is divided in two different parts - periods. The first part which takes place in the Hussitism epoch is called *V červánkách a záři kalicha*. The second one called *Pobělohorské elegie* is situated into years after a battle on Bílá hora. I wrote about each of those eras in separately chapters and I tried to analyze them. I realised that Třebízský's work is permeated thorough with national and educational tendency. He endeavoured after encouraging national opinions, making people proud of the famous Czech history and also highlighted Czech language. Main heroes in his books are pure Czech people, who have a very strong relationship with their own country and it's commons. They love folk literature, they narrate old stories and legends for the others. They appear to be protectors of working class and old traditions, everybody can come to ask them for advice or help. It's not only men who bear a national and educational tendency in the book called *Rodnému kraji*.

---

⁹⁶ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu*. Československý spisovatel. Praha, 1983.

⁹⁷ GALÍK, Josef – MACHALA, Lubomír – PETRŮ, Eduard. *Panorama české literatury*. Rubico. Olomouc, 1994. ISBN 80-85839-04-0.

Women are also patriotic and frankly try to change an unfavourable situation to the favour of native country. They appear to be like angels. They are beautiful, graceful and warm-hearted. Even they don't fight with sword, their bravery is expressed in their painful love, patience and self-sacrifice. They form the picture of beauty and perfection. Třebízský strongly stands out against the feudal superiority, foreigners, violence and mainly the war. He accused foreigners of common crimes in the Czech country, he condemned them for demoralization and for enthroned rules. Václav Beneš Třebízský interfered with strangers, because they neither looked left nor right, they didn't look after other people, not even after beauties of countryside. Their only interest was their profit – the looting.

Použitá literatura

Prameny

TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš. *Rodnému kraji*. Svoboda. Kladno, 1939.

Literatura

Václav Beneš Třebízský, 150. Výročí narození a 115. Výročí úmrtí. Sestavila LOMOVÁ, Zdena. Městský úřad a Farní úřad Klecany ve spolupráci s Okresním muzeem Brandýs nad Labem a Výborem pro oslavy V.B.T. 1999 v Klecanech. Praha, 1999.

GALÍK, Josef – MACHALA, Lubomír – PETRŮ, Eduard. *Panorama české literatury*. Rubico. Olomouc, 1994. ISBN 80-85839-04-0.

HODROVÁ, Daniela. *na okraji chaosu*. Torst. Praha, 2001. ISBN 80-7215-140-1.

HRABÁK, Josef – JEŘÁBEK, Dušan – TICHÁ, Zdeňka. *Průvodce po dějinách české literatury*. Panorama. Praha, 1978. Str. 167.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí, O české próze minulého století*. Československý spisovatel. Praha, 1985.

MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu*. Československý spisovatel. Praha, 1983.

PEŠEK, Josef. *Rodný domek, život a dílo Václava Beneše Třebízského*. 3. Propagační tisk. Místní národní výbor v Třebízi, o. Kladno. Třebíz, 1977.

PEŠEK, Josef. *Tačkáři u Benešů*. Místní národní výbor v Třebízi, o. Kladno. Třebíz, 1977.[?]

POLÁK, Josef. *Česká literatura 19. století*. Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1990.

POLÍVKA, Vladimír. *Život a dílo V. Beneše Třebízského*. Melantrich. Praha, 1934.

RAIS, Karel Václav. *Čtení o Karlu Havlíčkovi a Václavu Beneši-Třebízském*. F. Topiš. Prha, 1925.

ŠACH, Josef – ŠNOBR, Jan. *Nedokončená pouť, Čtení o Václavu Beneši Třebízském*. Lidová demokracie. Praha, 1959.

TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš (úvod: STREJČEK, Ferdinand). *Levohradská povídka*. Topičova edice. Praha, 1948.

VLAŠÍN, Štěpán – HRONKOVÁ, Dana – HEŘTOVÁ, Jaroslava. Slovník literárních směrů a skupin. Panorama. Praha, 1983.

VLČEK, Jaroslav. Z dějin české literatury. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. Praha, 1960.

VODIČKA, Felix. Svět literatury. Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1969.

LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Lidové noviny. Jihlava, 1998. ISBN 80-7106-308-8